

letnik VIII
številka

1

**jezik
in
slovstvo**

1961/62

134236
+
134236

134236

Jezik in slovstvo

Letnik VII, številka 1

Ljubljana, 25. oktobra 1961

List izhaja od oktobra do maja vsakega 25. v mesecu (osem številk)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Tiska Časopisno podjetje »Celjski tisk« v Celju

Uprava revije »Jezik in slovstvo« (Ivo Graul) Ljubljana, Titova 11

Opremila inž. arh. Jakica Acceto

Ureja prof. Boris Merhar (Ljubljana, Ločnikarjeva 9) z uredniškim odborom

Rokopise in dopise pošiljajte na njegov naslov

Naročila in vplačila sprejema uprava revije »Jezik in slovstvo« v Ljubljani,

Titova 11, tekoči račun pri NB 600-11-625-80 v Ljubljani

Letna naročnina 700 din, polletna 350, posamezna številka 100 din;

za dijake, ki dobivajo list pri poverjeniku, 500 din;

za tujino celoletna naročnina 1000 din

Vsebina prve številke

<i>France Bevk</i> Moja pisateljska pot	1
<i>Božo Vodušek</i> O leksikografskem ugotavljanju in urejevanju besednih pomenov	3
<i>Dr. France Bernik</i> Položaj slovenske lirike v obdobju realizma	10
<i>Anton Bajec</i> Pred izidom novega pravopisa	15
<i>Matjaž Kmecl</i> Razvojne tendence v najnovejši slovenski književnosti	16

Ocene, poročila, zapiski

<i>Branko Berčič</i> Ob šestdesetletnici dr. Mirka Rupla	21
<i>Dr. France Goršič</i> Purizem in pravniški jezik	23
<i>Stanko Kotnik</i> Prežihova značka	26
<i>Janez Logar</i> Bibliografija slovenskega jezikoslovja za leto 1960	28

PO 112/1963

France Bevk

MOJA PISATELJSKA POT

Mladina me rada vprašuje, kaj me je že v mladih letih gnalo k pisanju. Odgovarjam ji, da bržkone prirojena strast do pripovedovanja, ki jo je netila burno snujoča domišljija. Le tako si lahko razlagam prve literarne poskuse že v času, ko sem še hodil v ljudsko šolo in se mi ni še niti sanjalo, kaj je besedna umetnost. Tem poskusom sem se posvetil s posebno živo vnemo, ko sem se vrnil z vajeništva v Kranju. Bral sem vse, kar mi je prišlo v roke, in pisal pesmi in črtice, ki sem jih pošiljal vsem listom in revijam. Brez uspeha, kar je bilo umljivo zaradi pomanjkljive izobrazbe, mladosti in neizkušenosti. Izjema je bila črtica »Vstajenje«, ki je bila priobčena v tržaškem tedniku »Družinski prijatelj«.

Na učiteljišču so se mi nasmehnili prvi skromni uspehi. Skupina dijakov v Gorici je izdajala ciklostiran literarni list »Alfa«, ki sem mu bil sourednik in glavni sotrudnik. Ko smo si ga drznili tiskati, je moral prenehati. Pesmi sem priobčeval v »Vrtcu« in v leposlovni prilogi dijaške »Zore«. Nekaj črtic sta mi natisnila goriški »Primorski list« in »Domači prijatelj« Zofke Kvedrove. Tej sem že zelo zgodaj pošiljal svoje literarne poskuse, ona edina mi je odgovarjala ter mi dajala v pismih nasvete in spodbudo. Bil sem še dijak, ko mi je nekaj pesmi sprejel »Dom in svet«. Tedaj mi je ravnateljstvo učiteljišča prepovedalo karkoli priobčevati s pravim imenom; za to bi moral imeti posebno dovoljenje višjih šolskih oblasti. Zatekel sem se k psevdonimom.

Za pravi začetek mojega literarnega ustvarjanja imam leto 1914, ko sem bil že učitelj. V »Mentorju« in posebno v »Domu in svetu« sem priobčeval pesmi in prozo in razen drobiž, s katerim sem izražal odpor proti vojni, zaradi česar je cenzura pobelila nekatero stran imenovane revije. Vzbudil sem pozornost ljubljanske policije, ki je nato plenila moje rokopise že na pošti. Imel sem hišno preiskavo in bil kazensko premeščen v drug kraj, a ko sem bil leta 1917 vzet k vojakom, sem moral nemudoma v vojsko. Ker me je spremljala oznaka »p. v.« (politično osumljen), sem se kmalu znašel v Galiciji in Bukovini. Drugih posledic na srečo ni bilo, ker je bila medtem gališka fronta že utihnila in ker so se proti koncu vojne razmere v Avstriji naglo spreminjale.

Meseci, ki sem jih preživel v vojaški suknji, so naredili globoko zarezo v moj pisateljski razvoj in ga za več časa ohromili. V polnem mladostnem zaletu sem čutil, kakor da so mi pristrigli peruti. Tudi v pičlih dveh letih po vojni, ki sem jih kot časnikar preživel v Ljubljani, se nisem prav našel, dasi ne morem trditi, da sta mi neplodno potekli. Kmalu po vojni sem opustil pesnikovanje, dasi sem se v prvih poskusih bolj nagibal k poeziji kot k prozi. Menda je

pesem spočetka bolj odgovarjala moji mladosti in čustveni zanesenosti. Končno je zmagal pripovednik. Tudi pozneje me je še kdaj zamikalo, da bi svoje misli in čustva izrazil v verzih, a to so bili samo trenutki. Menda mi je življenje pozneje nudilo premalo miru in zbranosti za poezijo.

Za mojo literarno rast in razvoj je bilo odločilnega pomena, da sem se vrnil v Slovensko Primorje, kamor me je z rahlimi očitki vedno bolj vlekle srce in od koder sem dobival prijazna vabila. Vrnil sem se — ne kot učitelj, ampak kot urednik družinskega mesečnika »Mladika«. Doma sem našel posebne razmere. Četudi so Italijani s prvega početka na vsa usta obljubljali, da bomo imeli Slovenci pod Italijo več narodnih pravic, kot smo jih imeli prej pod Avstrijo, so te obljube ostale samo na papirju. Pregarjanje slovenskega življa na Primorskem se ni začelo šele z nastopom fašizma, marveč nam je že pred-fašistična Italija vedno bolj omejevala narodne svoboščine. Razlika je bila samo v metodi, a cilj je bil isti; fašisti so ga zasledovali le z večjo nestrpnostjo in krutostjo.

V teh razmerah, ko so bili mnogi naši ljudje prisiljeni zapustiti svojo ožjo domovino, je v Slovenskem Primorju vedno huje primanjkovalo kulturnih delavcev. Po vrnitvi se mi je od vseh strani ponujalo delo, ki sem se ga oprijel pvsod, kjer se je nudila potreba in kakor mi ga je narekovalo srce in razmere. Bil sem v prvi vrsti pisatelj in časnika, urednik raznih listov in revij, nekaj časa tudi ravnatelj »Narodne knjigarne« v Gorici. Slednjič, ko so nam zatrlji šole, društva in liste, mi je ostalo samo pero in urejevanje publikacij »Goriške matice«. Izdajanje knjig je bila poslej edina oblika našega kulturnega izživljanja, ki nam je ostala. Založniške dejavnosti nam fašisti do nove vojne niso izrecno prepovedali. Računali so, da bodo knjige same po sebi nehale izhajati, ko izumre starejša generacija, mladino pa so imeli že na pol za poitalijančeno. Ta račun ni bil čisto brez podlage. Preveč naših ljudi se je izselilo pred preganjanjem in v boju za kruh, mladini, ki je hodila v italijanske šole, pa je bila slovenska knjiga že težje umljiva kot italijanska. Zaradi tega se je naklada naših knjig iz leta v leto občutno krčila.

Vendar te poslednje postojanke nismo hoteli zapustiti brez boja. Primorski Slovenci so radi segali po knjigah, ki so igrale važno vlogo za ohranitev naše narodne zavesti in slovenskega jezika. Toda če fašisti naše založniške dejavnosti niso naravnost prepovedali, so jo ovirali, kjer in kakor so jo mogli, da bi ji spodrezali korenine. Da bi dosegli svoj namen, se niso sramovali prav nobenega sredstva. Navedel bom samo nekatera izmed njih, četudi morda ne v kronološkem vrstnem redu. Začeli so s preganjanjem poverjenikov naših knjižnih družb (Goriške matice in Goriške Mohorjeve družbe), češ da nimajo za to oblastvenega dovoljenja. Nekateri izmed njih so bili obsojeni na zapor ali na konfinacijo, posebno tisti, ki so širili slovenski abecednik »Prvi koraki«. Nato so si na lepem izmislili, da naši pisatelji ne smejo opisovati primorskih krajev in ljudi. Zaradi tega je bila zaplenjena Budalova povest »Med srci in zemljo«, ki se godi v goriški okolici. Potem so zahtevali, da naj bodo tudi v leposlovnih delih slovenska krajevna imena pisana v italijanski obliki. (Primer najdete v Biblioteki za pouk in zabavo, 19. snopič, str. 45, kjer stoji: »V sinjini so plavali nad Carso beli oblaki.« (Trst in Gorica sta postala »Trieste« in »Gorizia«, poitalijančeni so bili tudi uradni naslovi založb. Nazadnje so zahtevali tudi pisateljevo ime v italijanščini ter končno še naslov knjige, kar je mejilo že na smešnost. Primer za to je moja knjiga »Mrtvi se vračajo«. Ti popravki, ki smo jih morali vnesti, ko je bila knjiga že natisnjena, so imeli namen, da nam povzročijo občutno ma-

terialno škodo in da nas naveličajo. Toda izkazalo se je, da smo imeli dobre živce; ustregli smo vsem njihovim zahtevam in tako reševali slovensko čtivo. Posebno občutljivi so bili glede mladinskih knjig. Niso marali, da bi prišlo naši mladini v róke slovensko branje. »Mladina je naša, mladino nam pustite!« je nekoč jezno vzkliknil goriški prefekt. Moja mladinska povest »Pesterna«, ki je bila že natisnjena, zaradi tega sploh ni dobila dovoljenja in je izšla šele po osvobojenju.

Ko vse to nič ni zaleglo in so se knjige dalje tiskale, četudi so izhajale z veliko zamudo, so se fašisti zatekli k novemu sredstvu. Nobena knjiga ni smela iziti, če ni za to dobila pismenega dovoljenja. Na dovoljenje pa smo včasih čakali tudi mesece in mesece. Nekatera knjiga je izšla šele približno eno leto po natisu. S tem je nastala za nas občutna materialna škoda, hkrati pa se je krčila naklada, ker smo izgubljali zaupanje naročnikov. Pogosto je bila usoda naše knjige odvisna od bolj ali manj napetih odnosov med Italijo in Jugoslavijo. Končno, ko je Italija stopila v vojno, je bila zatrta tudi »Goriška matica«, ki je med primorskimi založbami najdlje vztrajala. To je bil konec slovenske knjige na Primorskem. Slovenska tiskana beseda je zopet prišla s partizanskih samot.

V Gorici in v Trstu je v količkah znosnih razmerah izhajalo okoli trideset knjig na leto. Kot urednik publikacij »Goriške matice« (in z njo združene Književne družine Luč) sem posebno živo občutil pomanjkanje rokopisov, ker so bile meje pogosto tesno zaprte in smo bili zato povečini navezani le nase. Če danes pomislim na to, se čudim, kako smo prebredli te težave. Primorske pisatelje smo lahko našli na prste ene roke. Poleg mene Ferdo Kleinmayr (ki se je podpisoval tudi Ferdo Plemič ali Nande Vrbanjakov), Damir Feigel in Andrej Budal (ki se je podpisoval tudi Slavko Slavec in Ivo Dren). Iz drugih rok smo dobili kako poljudnoznanstveno knjigo ali spis praktične vsebine. Pisatelji smo morali zaradi tega pogosto zgrabiti za pero. To je veljalo za vse, a posebno zame, ki sem kot urednik najbolj občutil pomanjkanje rokopisov. Nekatero delo, tudi leposlovno, bi brez te žive potrebe bržkone nikoli ne bilo napisano. Lotevali smo se tudi prevodov, s katerimi smo za silo mašili vrzeli pri pomanjkanju izvirnih del. Pisali smo tudi knjige praktične vsebine, ker naročnikom nismo mogli nuditi samo leposlovja.

V pomanjkanju izvirnih del je treba — četudi ne stoođtotno — iskati razlage za mojo plodovitost in naglico. Vprašanje honorarja je bilo bolj stranskega pomena. Pisal sem zmeraj z veliko lahkoto. Pri burno snujoči domišljiji mi je pero pogosto težko dohitevalo misel, naglica pa je tudi nekoliko v moji naravi. Nekatero delo sem napisal v tako kratkem času, da me je to danes skoraj sram priznati. A največkrat — skoraj vedno — me je kruto preganjal čas. Zgodilo se je, recimo pri zgodovinskem romanu »Človek proti človeku«, da sem dobil iz tiskarne že krtačne odtise za prvo polovico, ko zadnja poglavja še niso bila napisana. Pri tej naglici je razumljivo, da ni bilo vse do kraja dognano in dođelano. A naj dostavim, da temu ni bila vedno kriva le naglica, temveč tudi premajhna samokritičnost. To skušam popraviti, ko pripravljam za tisk Izbrane spise. Mislim, da ima pisatelj, dokler je živ, ne le pravico, ampak tudi dolžnost do popravkov po svoji razsodnosti.

Pridružujem se mnenju, da je moje pero — z nekaterimi izjemami seveda — najmočnejše, kadar opisuje kmečko življenje tolminsko-cerkljanskih gora. Ni bilo brez pomena, da sem se ga učil spoznavati do svojega sedemnajstega leta. Iz te zakladnice sem po večini črpal snovi za svoje povesti in novele. Zaradi posebnih razmer se nisem mogel v tisti meri, kot bi se bil rad, dotikati vprašanj,

ki so tedaj žulila primorskega človeka. To ni veljalo samo zame, ampak za vse primorske pisatelje. Fašisti bi bili izrabili vsak najmanjši povod, da bi lahko zatrli naše založništvo in tiskarne. Napisal sem sicer nekaj novel, ki so se dotikale naših perečih vprašanj, a te so mogle iziti le na drugi strani meje in večinoma pod izmišljenim imenom. Vendar pa me je ves čas živo mikalo, da bi v lepi besedi oživil del trpljenja zamejskih Slovencev pod fašizmom. Izbiral sem snovi — saj jih je bilo na pretek — in se slednjič odločil za Beneške Slovence, ki so prav tedaj doživljali preganjanje slovenskega jezika v cerkvah. Zanje je bilo to tembolj tragično, ker so bili sicer po veliki večini lojalni državljani. Tako je nastala zamisel za »Kaplana Martina Čedermaca«.

O nastanku tega dela sem že dovolj pisal in se ne bom ponavljal. Dodam naj le, da mi je bilo v veliko zadoščenje, ko je našlo tako živ odmev v naši javnosti in posebno med Beneškimi Slovenci. Seveda tudi med Italijani, saj je bila knjiga takoj po izidu prepovedana. To povest ali novelo — ne vem, v katero zvrst bi jo postavil — ocenjujejo na splošno kot moje najboljše delo. Temu ne ugovarjam. Vendar mislim, da je še nekatero delo ali delce, ki je po svoji umetniški vrednosti na isti višini. To je seveda moje mnenje. Nesporno pa je, da daje delu posebno vrednost boleča aktualna vsebina, ki je še danes živa.

Ker sem že omenil aktualnost, ki se v zvezi s sodobnostjo v literaturi tako rada poudarja, naj tudi o tem povem svoje mnenje. Po mojem je vsaka dobra knjiga, ki jo napiše sodobnik, tudi sodobna. Poudarjam: dobra knjiga! Pisatelj naj nam naslika nepotvorjen obraz življenja, tako bo skozi prizmo svoje notranjosti pokazal tudi na pereča vprašanja, ki mučijo sodobnega človeka. Ne cenim knjig, ki so pisane na tezo in me hočejo za vsako ceno o nečem prepričati in temu prizadevanju na ljubo potvarjajo tudi resnico. Pisatelj, ki hlasta po aktualnosti, je v nevarnosti, da mu izpod peresa zleti muha enodnevnica. Potrebna je neka distanca do snovi, neki zaključeni strnjeni krog družbenega dogajanja. S tem se ne umikam v preteklost, zakaj marsikaj, kar smo doživljali po vojni, je že zrelo za umetniško oblikovanje. Toda pri oblikovanju vseh snovi, naj bodo iz preteklosti ali sedanjosti, je glavni pogoj: umetnost.

Pogosto se poudarja moj delež v mladinski književnosti. Že s prvega početka sem ustvarjal tudi za otroke — najprej pesmi, nato prozo — dasi so bila vmes tudi obdobja molka. K pisanju za mladino me žene neki notranji nagib. Pri tem ne gre le za preprosto, lahko umljivo besedo, ampak da zadenem pravo struno, ki zazveni tudi v otrokovem srcu. Pogosto je treba čakati na pravo razpoloženje kot pri poeziji. Snovi nikoli ne zmanjka, zakaj otroški svet je bogat, skoraj neizčrpen za pisatelja, ki mu zna prisluhiniti. Dobra mladinska knjiga mora biti taka, da nudi umetniški užitek tudi odraslemu bralcu, ki še ni zatajil otroka v sebi. Jaz na primer nič manj ne cenim svojih »Pastircev« kot to ali ono povest ali roman, ki sem ga napisal za odrasle. Kritiki mladinsko slovstvo pogosto podcenjujejo, ker jim manjka otroškega duha, da bi ga pravilno doumeli.

Ker sem že omenil kritiko, naj dodam, da je za pisatelja najboljša in najzanesljivejša kritika — samokritika. Žal pa je za to potrebna neka distanca do dela, zakaj ko je to še sveže, se umika lastni presoji. Mlademu pisatelju seveda ne more biti vseeno, kaj pišejo o njem, in pogosto ves zbeگان podlega krivim prerokom književnosti. Tako se je godilo tudi meni. A skoraj vselej — ne bom rekel, da prav vselej — kadar sem se dal zapeljati od tuje sodbe, mi je ostal grenek občutek, da sem se izneveril samemu sebi. V zrelih letih tega ni bilo več. Pisatelj, ki si je že izklesal svoj obraz, sam dobro ve, kaj hoče, a tu je večni boj med voljo in močjo. Nikoli ne doseže tistega vrha, ki si ga je postavil za

cilj. A če je dal vse, kar je bilo v njegovih močeh, je lahko miren tudi pred tujo sodbo.

Moja pisateljska pot! Bojim se, da s tem, kar sem povedal, nisem izpolnil vašega pričakovanja. Težko je govoriti o sebi. Še marsikaj bi lahko dodal, a se nočem spuščati v podrobnosti. Naj ponovim, da je bilo zame kot pisatelja odločilnega pomena, da sem se vrnil v Slovensko Primorje. Brez tega bi moj opus gotovo ne bil tako obširen in bržkone tudi revnejši po svoji umetniški vrednosti. Imel sem srečo, da mi ni bilo treba iskati založnikov in nisem mogel niti vsega napisati, kar sem obljubil. Hkrati pa so me duševno oplajale in spodbujale razmere, v katerih je živel primorsko ljudstvo.

Nisem še odložil peresa. Čutim — kot sem zmeraj čutil — da je pisateljevanje moj pravi poklic. Za vse, kar bi še rad napisal, ne bo časa ne moči. Ne pišem več s tisto lahkoto kot nekoč. Domišljija nima več tistega ognjenega zaleta kot v mladosti, ko mi je dvoje, troje misli hkrati sililo v pero. Tega ne odtehta znanje ne življenjske izkušnje, ki sem si jih nabral. Ljubši bi mi bil noroglavi polet mladih let. A to je davek, ki ga je treba plačati starosti.

Božo Vodušek

O LEKSIKOGRAFSKEM UGOTAVLJANJU IN UREJEVANJU BESEDNIH POMENOV

(Referat na III. jugoslovanskem slavističnem kongresu)

Ugotavljanje in urejevanje besednih pomenov velja na splošno le za nekakšno prakso, nekakšno zgolj empirično delavnost, za katero se ne dajo postavljati nobena sistematična pravila, in tudi v redkih leksikoloških učbenikih in razpravah vsaj za ugotavljanje pomenov, to je za poglavitno nalogo leksikografije, ni najti nobenih konkretnih in širše uporabnih navodil. Te okoliščine se dobro skladajo z dejstvom, da so pomenska razčlenjevanja posameznih besed z istimi osnovnimi pomeni v različnih — in to standardnih — slovarjih zelo različna, ker so pač kriteriji in metode, ki jih bolj ali manj zavestno vendarle uporablja ta ali oni leksikograf, lastni dostikrat samo njemu oziroma samo določenemu delovnemu kolektivu. Mislim, da je teoretična obdelava leksikografskih problemov ena izmed pomembnih nalog lingvistike in nujen pogoj, če hočemo dati leksikografski praksi zanesljivo in enotno znanstveno podlago. V pričujočem predavanju želim zato osvetliti s teoretične strani svoj poskus ureditve glagola *vzeti*, kakor sem ga pripravil na podlagi materiala leksikološke sekcije SAZU za projektirani slovar slovenskega knjižnega jezika, in pokazati pri tem, da bi se morda le dala postaviti neka splošna načela za ugotavljanje in urejevanje besednih pomenov, ki bi kolikor mogoče izključevala subjektivnost in vnašanje stviri tujih meril v leksikografsko analizo in klasifikacijo.

Izhodišče poskusa je bilo prepričanje, da se mora semantična — kakor vsaka druga — analiza jezika opirati na njegovo celotno strukturo, in sicer ona sama še prav posebej na njegovo gramatično in sintaktično ureditev. Kakorkoli namreč že presojava nastanek dejstva, da se na eno besedo navezuje ponavadi več pomenov, gotovo je, da se to dejstvo predstavlja opazovalcu vselej

v različnih sintagmatičnih zaporednostih (kontekstih), ki so s svoje strani zmeraj pogojene od gramatičnih in sintaktičnih zakonitosti danega jezika. Analiza besednih pomenov mora biti torej predvsem analiza sintagm, v katerih določena beseda nastopa, z upoštevanjem omenjenih zakonitosti.

Konkretno v našem primeru se to pravi: ker je beseda *vzeti*, ki jo hočem pomensko razčleniti, v slovenščini glagol, in sicer tranzitiven glagol, se različnost njenih pomenov očitno kaže najprej v različnosti njenih gramatičnih akuzativnih objektov. Seveda pa so ti objekti samo ena izmed njenih sintagmatičnih determinacij, zato je bilo treba, da bi posebej ugotovil prav to determinacijo objektov, izolirati kot prvo stopnjo iz celotnega materiala, ki je služil za podlago poskusu, tiste primere, kjer nastopa beseda »vzeti« v najbolj preprosti obliki, to je primere: glagol plus sam akuzativni objekt brez kakršnihkoli drugih sintaktičnih povezav. Edina izjema, ki sem jo napravil v tem pogledu, so bile sintagmatične zaporednosti, ki so vsebovale poleg tega še določeno kategorijo adverbov, takšnih, ki so z glagolom v najrahljši zvezi in niso zmožni ustvariti z njim skupaj novega, samostojnega pomena. Tako sem torej zbral primere: *vzeti plus sam akuzativni objekt (in eventualno še neupošteven adverb) v prvi, izhodiščni skupini.*

Drugo skupino sem zbral iz primerov, kjer je bila determinacija z objektom dvojna, ne več samo z akuzativnim, ampak z akuzativnim in dativnim objektom, vendar tudi tukaj brez nadaljnje povezave z drugimi sintaktičnimi členi. V tretji, po številu največji skupini sem združil zglede z objekti in predložnimi zvezami v vseh mogočih sklonih, v četrti zglede s tesno povezanimi adverbji, ki dajejo z glagolom skupaj nov, skupen pomen in ki jih vkljub morebitnim dodatnim predložnim zvezam nisem upošteval v prejšnji skupini, v peti primere z reflektivnim se, v šesti primere z medialnim si in v sedmi primere brezosebne uporabe našega glagola.

S tako postavljenim gramatično sintaktičnim okvirom za pomensko klasifikacijo pomeni sami gotovo še niso bili določeni. Zato je bila potrebna uporaba nadaljnjih kriterijev, ki so, naštetih v neobveznem redu, naslednji:

a) Ločitev gramatičnih objektov na stvarne in osebne objekte, oboje v širokem smislu, kakor odgovarjajo strukturalni razdelitvi vprašalnih zaimkov *kaj in kdo*; nadalje v skladu s tem enaka ločitev gramatičnih subjektov in siceršnjih stavčnih členov.

b) Ločitev stvarnih objektov, subjektov in siceršnjih stavčnih členov v čutne in abstraktne, to je takšne, katerih pomenska vsebina je čutno direktno zaznavna, in takšne, kjer to ni; ločevanje osebnih subjektov, objektov in drugih stavčnih členov v človeške in izvenčloveške, bodisi da gre za človeka, bodisi za bitje, ki ni človek. Obojni delitvi iz gramatično sintaktične strukture jezika sicer nista tako naravnost razvidni kakor prejšnji dve, vendar sta jezikovno psihološko brez dvoma utemeljeni, zlasti še druga. Celotno mišljenje, ki odseva iz jezika, je namreč antropomorfnost in sloni na osnovnem ločevanju: človek kot subjekt in človek kot objekt nečesa, kar ni človek, na kar kaže že na primer dolga vrsta prastarih brezosebni transzitivnih glagolskih konstrukcij.

c) Načelo binarnih opozicij kot splošno veljavno načelo tudi v semantiki, kjer je z največjo verjetnostjo to načelo jeziku sploh inherentno, in ni videti nobenega vzroka, da ne bi veljalo tukaj prav tako kakor za fonetiko ali morfologijo ali sintakso; binarno ločevanje kažejo že do zdaj navedena merila in sledeča; na vsak način pa, tudi če bi šlo samo za od zunaj vneseno klasifikacijo, napravi pomensko snov preglednejšo od vsake druge, ki bi bila bolj kompleksna.

č) Nadomeščanje preiskovane besede v posameznih kontekstih s sinonimi, in ne njeno prosto opisovanje z besedami, ki niso vstavljive v noben konkreten kontekst. Vstavljanje sinonimov v posamezne kontekste predstavlja odločilen korak k ugotovitvi besednih pomenov in najpomembnejšo analitično operacijo za postavitvijo gramatično sintaktičnega okvira dane besede. Pri iskanju sinonimov je treba nadalje upoštevati: prvič, ali se preiskovana beseda v danem kontekstu sploh da nadomestiti s sinonimom ali ne; drugič, če se da, ali se sinonim, ki se do zadnje podrobnosti nikoli ne sklada s preiskovano besedo, loči od nje zgolj stilistično ali po stvarni predstavi vsebine; nadalje, ali se sinonim vstavlja samo za preiskovano besedo ali skupaj za preiskovano besedo in njena sintaktična dopolnila, na primer skupaj za glagol in objekt, ali celo skupaj za subjekt, glagol in objekt, kar je že stavčen sinonim; končno, ali obstoji sinonim iz ene besede ali iz več, kar se spet lahko nanaša bodisi na preiskovano besedo kot takšno, bodisi na določeno sintagmatično zaporednost. Od pravilne izvršitve sinonimične analize po gornjih kriterijih, ki sem jih precej izčrpno naštel, pa morda še vkljub vsemu niso popolni, je odvisna v odločilni meri ugotovitev resničnih pomenov dane besede, ki se kažejo, kot vidimo, v njenih odnosih nasproti drugim besedam v jezikovnem sistemu.

d) Prav tako pomembno kot ugotavljanje sinonimov je ugotavljanje antonimov. Tak antonim lahko nastopa že v sintaktični verigi poleg preiskovane besede kot njen kontrast, zmeraj pa kot njena opozicija v jezikovnem sistemu; konkretno za glagol *vzeti* je to glagol *dati*. Vendar, kakor se da vstaviti posamezen sinonim samo v določene kontekste preiskovane besede, tako služi antonim kot opozicija samo v nekaterih primerih uporabe te besede, to je, dejansko samo v nekaterih njenih pomenih.

e) Določanje pomenske vsebine z medsebojnim primerjanjem oziroma zamenjavanjem preprostejših in kompleksnejših kontekstov preiskovane besede, recimo pri glagolu *vzeti* s primerjanjem konteksta iz prve skupine: glagol plus sam akuzativni objekt, s kontekstom iz tretje skupine: glagol plus akuzativni objekt plus predložna zveza, kakor ga predstavljata primera *vzeti kaj* in *vzeti kaj v roko*. Možnost vstavitve kaže, da so predstavni elementi bolj kompleksnega konteksta že vsebovani v preprostejšem kontekstu in da raztegnitev sintaktične zaporednosti pomeni le poudarek določenega predstavnega elementa, ki je v raztegnjenem kontekstu še posebej izražen. Ta postopek za določanje pomenske vsebine je uporabljiv tudi tam, kjer ni mogoče preiskovane besede nadomestiti z nobenim sinonimom.

f) Analiza predstavnih elementov kot nasprotje nadomeščanja s sinonimi. Tako se glasi analiza predstavnih elementov preiskovane besede v njenem najožjem smislu, na primer v kontekstu *vzeti klobuk*: iztegniti roko, zgrabiti klobuk in primakniti si ga. Ker tako nikoli ne govorimo, to se pravi, ne razstavljamo pomenskih vsebin v najmanjše predstavne enote, nikakor ne gre zamenjavati takšne metode s sinonimiko, je pa posebno v končni fazi, ko smo sinonime že ugotovili, priporočljiva in večkrat nujno potrebna za njihov preizkus in ugotovitev njihovih medsebojnih razmerij.

Kakor je poskus v praksi pokazal, je bilo mogoče na podlagi naštetih meril posamezne primere našega glagola, zbrane po predhodno opisanih skupinah, združiti v mejah teh skupin v nadaljnje razdelke z enakim pomenom, ostalo pa je še zmeraj vsaj deloma odprto vprašanje, kako naj se razdelki, to je pomeni, uredijo oziroma si sledijo zapovrstjo znotraj postavljenih gramatično sintaktičnih okvirov.

Preden navedem merila, ki sem jih v tem pogledu nadalje uporabil pri svojem poskusu, naj se dotaknem temeljnega vprašanja, ali so gramatično sintak- tični okviri, ki se mi zdijo v procesu analize za sistematično določitev pomenov neizogibno potrebni, primerni tudi za končno redakcijo in objavo v slovarju. Mislim, da lahko odgovorim na postavljeno vprašanje pritrdilno, in sicer že predvsem iz praktičnih vzrokov. Kakor hitro gre za večji slovar z objavo kon- kretnih stavčnih zgledov pri vsakem geslu, ki naj bi jih najbrž obsegal tudi projektirani slovar slovenskega knjižnega jezika, postane vsaka pomenska raz- člemba pri količkah bolj rabljeni besedi hitro popolnoma nepregledna, če se ne ozira na strukturalno načelo ločevanja raznovrstnih sintagmatičnih zapored- nosti. Zato poznajo vsi večji slovarji princip gramatično sintaktične ureditve, ki sem ga pri svojem poskusu dosledno izvedel, vsaj kot pomožen princip, hoteč olajšati uporabniku slovarja, kako bi našel želeni pomen, zeleno zvezo oziroma frazo. Moj poskus se torej loči od njih le v tem, da je spremenil po- možen princip v poglobljen princip, ki preglednost v veliki meri povečuje, in v tem, da ga utemeljuje predvsem teoretično; pripomniti je seveda treba, da je mogoča za končno redakcijo tudi takšna ali drugačna kompromisna rešitev povsod tam, kjer bi se s tem izognili preprostemu ponavljanju in preveliki raz- širitvi slovarskega obsega.

V neposredni zvezi z omenjenim problemom naj odgovorim še na more- bitni ugovor, da ureditev po sintaktično gramatičnih okvirih v svojem bistvu vendarle nasprotuje pravilni redakciji pomenov, ki naj bo v načelu razvojna oziroma zgodovinska, ali pa sme v nasprotnem primeru sloneti kvečjemu na takšni hierarhiji besednih pomenov, ki upošteva v prvi vrsti njihovo pogostnost. To so namreč kriteriji, ki se teoretično za pomensko ureditev ponavadi navajajo.

Sam se popolnoma strinjam z mnenjem, da je optimalna ureditev danega slovarskega materiala njegova razvojna ureditev, vendar ni videti, zakaj bi se takšna zahteva morala bistveno križati s predlagano strukturalno ureditvijo, ko predvsem sploh ni jasno, ali je pri današnjem stanju semaziologije kakor- koli sistematično izvedljiva in kako naj bi ji konkretno ugodili v posameznih primerih. Če bi hoteli to doseči, bi bila potrebna obširna in dolga predhodna semaziološka raziskavanja, ki jih ni dovolj niti v najbolj razvitih lingvističnih strokah, in še celo ne v slavistiki in slovenistiki. In ta raziskavanja se vendar s svoje strani opirajo na leksikografijo, ki naj bi ji nudila maksimalno urejen material! Vse se torej zdi, da se bo vrtela zahteva po dosledni razvojni ure- ditvi besednih pomenov, ki bi bila izpričana z izčrpnimi zgodovinskimi podatki, v začaranem krogu vse dotlej, dokler se semaziologija v splošnem in posebej slavistična semaziologija široko ne razvijeta. Že ves dosedanji popis uporabl- jenih klasifikatoričnih meril pri pomenskem obravnavanju glagola *vzeti*, kakor tudi merila, ki jih bom še naštel, pa imajo namen nakazati, koliko se prav v postavljenih strukturalnih okvirih da doseči razvojna ureditev brez speci- fičnega zgodovinskega raziskovanja.

Drugi morebitni ugovor, da je nujna ureditev ugotovljenih pomenov pred- vsem po njihovi pogostnosti hierarhiji, je še precej manj upošteven od prejš- njega. To je ponazoril že španski leksikolog Casares s svojim jezikovno psiho- loškim eksperimentom, kjer se je izkazalo, da so preizkušane osebe, ki so bile vprašane za vrstni red posameznih pomenov določenih besed po njihovi pogost- nosti, navedle povečini čisto drugačen in mestoma naravnost obrnjen vrstni red, kakor ga je navajal standardni besednjak španske akademije. Izid eksperi- menta sicer nikakor ni presenetljiv, ker bi se zanesljiv vrstni red po pogostnosti

pomenov dal postaviti samo na podlagi natančnih statističnih izračunov besednih pomenov, s katerimi pa ne razpolagajo še tisti narodi, ki imajo sicer že izdelane statistične račune o pogostnosti besed. Ker takšni izračuni pri nas kakor drugod sploh manjkajo, bi se razvrstitev besednih pomenov po njihovi domnevni pogostnosti dala napraviti torej kvečjemu v najbolj grobih obrisih, zgolj s pomočjo splošnih premissljevanj, in še tako ne bi bila zavarovana pred bistvenimi zmotami. Pomanjkanje zanesljivosti pa jemlje pogostnostni ureditvi besednih pomenov sleherni pomen, ker svoj znanstveni razlog obstoja bi imela lahko edinole v preciznosti takšnih podatkov, praktičnemu cilju, ki naj bi ga dosegla, pa se močno približuje prav predlagana ureditev, ki postavlja strukturalno najpreprostejše primere na prva mesta.

Iz vsega tega pač sledi, da predstavljajo gramatično sintaktični okviri še najboljšo možnost za sistematično in enotno pomensko obdelavo dane besede tudi v njeni končni redakciji, pomenska razvrstitev znotraj strukturalnih skupin pa naj bi se naslanjala na splošne semaziološke kriterije, s kakršnimi pri današnjem stanju te znanosti lahko kolikor toliko zanesljivo računamo.

Kot takšne razvojno razvrstitvene kriterije sem pri svojem poskusu porabil tele:

a) Čuten pomen ima v načelu prioriteto pred nečutnim ali manj čutnim, pomen iz človeške sfere prioriteto pred pomenom zunaj človeške sfere. Nasprotno razvrstitev, ki je, kot kaže pomenska zgodovina, sicer tudi mogoča, ampak dosti redkejša, je treba v vsakem primeru posebej utemeljiti.

b) Kar je na področju čutno zaznavnega specialno, pride v načelu pred manj specialnim. Aplicirano na različne pomene glagola *vzeti* se to pravi, da moramo dati razvojno prednost pomenom, ki vsebujejo predstavni element roke, proti pomenom, ki tega predstavnega elementa nimajo in kjer se dejanje nanaša bolj ali manj nedoločno na celo osebo. Lahko torej formuliramo to pravilo v tem primeru tudi kot pomenski prehod od predstave človekovega organa do predstave človeka kot takega.

c) V zvezi s človekom pomensko prehajanje od enega organa do drugega, od roke na primer na usta in posebej na glavo, ki je v jeziku pojmovana bodisi naravnost kot nekakšna duševna roka ali pa kot posoda, ki sprejema kakor roka in usta konkretno vsebino. Zgodovinski razvoj pomenov ponavadi izhaja pri človekovih delavnostih od delavnosti njegove roke, medtem ko prazgodovinski razvoj, kot kažejo glasovne podobe, na primer indoevropski *qap-*, očitno izhaja od gibov njegovih ust in šele od tam prehaja na ročne gibe.

č) Pomeni, ki vsebujejo prostorne predstave, imajo absolutno prednost pred pomeni, ki takšnih predstav ne vsebujejo. Kategorije časa, finalnosti, vzročnosti in tako dalje jezikovno vse izhajajo iz kategorije prostora. Prvotni jezikovni prostor pa je razen tega pojmovan antropocentrično in strukturalna razdelitev vprašalnih adverbiv odkod in kam se najprej nanaša na govorečega kot središče premikov.

d) Tisti pomeni dane besede, ki se po predstavni analizi dajo razstaviti na iste elemente, kakršne vsebujejo njeni najpreprostejši konteksti, imajo prednost pred tistimi pomeni, ki se ne dajo razstaviti oziroma so nejasni.

Da ne ostanem preteoretičen, bi moral zdaj slediti podroben popis moje celotne pomenske razdelitve glagola »vzeti«, vendar to tukaj ni mogoče, in tako naj omenim za ilustracijo samo sumarično nekaj njegovih glavnih rezultatov.

Prva skupina: glagol plus sam akuzativni objekt, je na primer razpadla v posamezne podskupine, ki jih lahko opišem z opozicijami: »vzeti nekaj, kar

ni danega« proti »vzeti nekaj, kar je dano«; nadalje: »vzeti nekaj, kar je dano, to je, primaknjeno« proti »vzeti nekaj ali nekoga, kar pride oziroma se primakne«; nadalje: »vzeti, kar je eno« proti »vzeti, kar je eno od večih«, nadalje: »vzeti v roko« proti »vzeti v usta«, nadalje: »vzeti v roko« proti »vzeti v glavo«, nadalje: »vzeti na mestu« proti »vzeti nekam proč«; končno: »človek vzame kaj« proti »nekaj vzame človeka«. Druga skupina: glagol plus akuzativni in dativni objekt, je razpadla v opoziciji: »vzeti komu nekaj, kar ne da« proti »vzeti komu nekaj, kar da«; tretja skupina: glagol plus objekt oziroma objekta plus predložne zveze, predvsem v opoziciji: »vzeti nekaj od kod« proti »vzeti nekaj kam«, in podobno še pri sledečih skupinah. V mejah naštetih opozicij se vrstijo posamezni sinonimi, ki predstavljajo v določenih kontekstih prave pomenske ekvivalente obravnavanega glagola.

Naj končam. Upam, da bosta to predavanje o obravnavanem poskusu in objava poskusa samega omogočila njegovo vsestransko oceno, kar bi bilo želeli tako s stališča leksikološke teorije na splošno kakor tudi s stališča našega praktičnega leksikografskega dela.

Bibliografija: J. Casares, Vvedenije v sovremennuju leksikografiju, Moskva 1958 (prevod iz španščine). S. Ullmann, Précis de sémantique française, Berne 1952. H. Kronasser, Handbuch der Semasiologie, Heidelberg 1952. W. Doroszewski, Z zagadnień leksykografii polskiej, Warszawa 1954. J. Vendryès, Le langage, Paris 1921. R. Jakobson in M. Halle, Fundamentals of language, 'S-Gravenhage 1956.

Dr. France Bernik

POLOŽAJ SLOVENSKE LIRIKE V OBDOBJU REALIZMA

(Referat na III. jugoslovanskem slavističnem kongresu)

Če se ozremo na slovensko književno dejavnost po l. 1848 in jo skušamo pregledati po zvrsteh, takoj opazimo razliko, ki jo kažejo naši tedanji ustvarjanci in kritiki, kadar se načelno opredeljujejo do posameznih oblik literarne umetnosti. Ta razlika je zlasti vidna v njihovem odnosu do lirike in epike, oziroma proze. Brez posebnega truda lahko ugotovimo, da se je v pomarčni dobi uveljavil na Slovenskem do lirike strožji kriterij kot do drugih vrst. Še več! Vtis imamo, da je postala lirika v drugi polovici preteklega stoletja v nekem smislu zapostavljena, pomaknjena v ozadje, skoraj degradirana. — Postavlja se vprašanje: V kakšnih oblikah se razodeva nerazpoloženje do lirike in kje so vzroki takega nerazpoloženja, vzroki nenaklonjenosti, včasih celo odpora do te literarne zvrsti v tem času?

Prvi, ki se je načelno izrekel zoper prevladujoči, v tradiciji utemeljeni položaj lirike v pomarčni dobi, je bil Fran Levstik. Ko je v »Popotovanju iz Litije do Čateža« razmišljal o njej, se je skliceval na posebnost slovenskega literarnega razvoja. Naglasil je, da se je »med nami« doslej samo lirika »nekoliko povzdignila« (mislil je Prešerna), medtem ko je na ostalih področjih besedne umetnosti, zlasti v epiki, ostala »trda ledina«. Ta nesorazmernost v razvoju je Levstika izzvala k temu, da je postavil v ospredje svojega literarnega programa zahtevo po umetniški prozi. In če je v Popotovanju tako dosledno in s tako pro-

gramatično načelnostjo vztrajal pri prozi, je to delal med drugim zato, da bi pomagal naravnim tendencam do razmaha in dosegel, da bi se slovenska književnost pričela izražati v vseh zvrsteh, da bi se izoblikovala v popoln, celovit organizem.

Levstikovo težnjo, da posežejo Slovenci še po drugih literarnih zvrsteh, ne samo po liriki, so sprejeli njegovi sodobniki in učenci. Ferdo Kočever je n. pr. l. 1867, ko je pisal v Slovenskem Glasniku o literarni problematiki, ugotovil, da sta področji proze in epskega pesništva pri nas še skoraj nenačeti, hkrati pa je ironiziral kvantitativno nenavadno obsežno, vendar umetniško nepomembno proizvodnjo lirskih verzov. Nekoliko zatem je Fran Levec, urednik Ljubljanskega Zvona, začel podpirati prizadevanja epskih pesnikov iz istega razloga. Razen mlademu, zgodaj umrlemu Pagliaruzziju — Krilanu je postal mentor predvsem Anotonu Aškercu. Tega ni le deklarativno spodbujal k epskemu ustvarjanju, ampak mu je pomagal s čisto konkretnimi napotki. Svetoval mu je motiviko pesmi, pošiljal zbirke tujih balad in romanc na vpogled, opozarjal ga je na nove vrste epskega pesništva itd., čeprav je res, da vseh Aškerčevih pripovednih pesmi tudi on ni sprejel nekritično, brez pripomb in korektur.

Levstik (sam liriki), Kočever, Jurčič in Levec niso bili osamljeni v navdušenju za epiko. Celotno vzdušje tedanjega literarnega dogajanja je bilo tako. Iz Levčeve korespondence je n. pr. razvidno, da so se v Ljubljani v osemdesetih letih vsesplošno zanimali za pripovedne pesniške talente in da so jih vrednotili drugače, bolj naklonjeno kot lirske. Levec izraža v nekem svojem pismu Aškercu globoko ugodje nad tem, da je Slovincem pomagal vzgojiti pripovednega pesnika. Takole piše: »Ponosen sem na to, da se mi je v ‚Ljubljanskem Zvonu‘ posrečilo najti, v Vas najti pesnika, po kakršnem sva mnogo let hrepčela z Jurčičem — pripovednega pesnika slovenskega, kakršnega doslej še ni poznal naš narod in kakršnega smejo Slovenci pokazati svetu.« Aškerc je dejansko posegel na tisto področje v slovenski literaturi, na katero je prvi opozoril Levstik, na področje, ki je sicer vsebinsko, ne pa estetsko kvalitetno dopolnjevalo umetniško visoko liriko Franceta Prešerna.

In ne samo, da je Prešeren postavil s svojimi Poezijami pred naslednike nedosegljive umetniške norme, tudi tedanje presnikovanje samo je zbuvalo nenaklonjenost. V mehkoem, neiskrenem in pretirano čustvenem pesništvu druge polovice preteklega stoletja so sodobniki pričeli odkrivati elemente, ki so jih v času trdih narodno obrambnih bojov pojmovali kot slabosti. »Slovinci še ne umejo epike«, toži v nekem svojem pismu l. 1885 Anton Aškerc in dodaja kasneje, da njegovi rojaki niso niti vajeni brati epskih pesmi. Po njegovem so Slovenci »še čisto lirski« — karakteristika torej, ki je zvenela v času, ko je bila napisana, bolj negativno kot pozitivno ter je zajemala prej hiše kot vrline slovenskega človeka. Najostreje pa je napadel nacionalno šibko, neučinkovito lirsko pesništvo Ferdo Kočever. »Zdrav duh in močan živec ne prenašata zlahka sentimentalnosti, ki le iz slabosti izvira... Kar je preveč sladko, postane osladno; kar je preveč nežno, je slabotno.« Kritične pripombe na račun lirike zaključuje Kočever z besedami: »Tedaj vstran s sentimentalnostjo! Slovenski narod je zdrav, čvrst, životen narod, kteremu ne pristuje sentimentalnost« (Slovenski Glasnik 1867, 220).

Iz povedanega sledi zaključek, da je imelo nerazpoloženje do osebne lirike neposredno po l. 1848 — nerazpoloženje, ki se je z leti stopnjevalo, ki pa ni spravilo lirike s sveta — poleg svojih literarno razvojnih še narodnopolitične, družbene vzroke. Razen teh specifično slovenskih pa ne smemo prezreti tudi

drugih činiteljev dobe, ki so prav tako spodkopavali liriki doslej utrjeni, v tradiciji zasidrani položaj.

V Popotovanju iz Litije do Čateža je Levstik, potem ko je poudaril visoko umetniško ceno dotedanje slovenske poezije, načelno označil liriko. Zapisal je: »A lirika se večidel peča samo z enim občutkom človeškega srca: z ljubeznijo, le redko se prime kake druge snovi. Pa naj bo njeno sadje s tem lepše, vendar je vse v koséh, celega velikega dela nam ne podaja.« Če je Levstik v tej definiciji lirike, ki se nedvomno nanaša tudi na Prešerna, nekoliko zožil njeno motiviko, jo omejil zlasti na področje ljubezenskega čustvovanja, je to storil verjetno zategadelj, da bi še bolj podčrtal subjektivni značaj lirske umetnosti. Ravno v tem, y omejitvi na čisto osebna, zlasti erotična doživetja, in v nezmožnosti, da bi pritegnila v okvir svojega izpovednega radija še druge, širše snovi iz objektivne resničnosti, je naš kritik videl poglavitno značilnost lirike. Če zdaj upoštevamo tiste snovi, ki so se Levstiku zdele najprimernejše za literarno obdelavo, t. j. razen turških bojev predvsem motiv vojaških ubežnikov, rokovanjačev in desetega brata, življenje »kakega veljavnega domačina« in druge take izrazito epske snovi, potem razumemo, zakaj je moral kritik pridobivati mlade literarne talente za pripovedništvo, ne za osebno intimno liriko. Lirika namreč ni mogla spričo omejenih izraznih zmogljivosti, spričo posebne, njej lastne notranje strukture sprejeti predlagano motiviko za svojo in jo v celoti oblikovati. Ni mogla upodobiti celovitejših kompleksov nacionalne stvarnosti, kar je od slovenskega leposlovca terjal Levstikov literarni program.

Kot vidimo, ima Levstikovo razmerje do poezije tudi načelno osnovo. S tega stališča pa so se do lirskega pesništva opredeljevali v tem času še drugi naši literarni in javni delavci.

Jurčiča odvrča n. pr. od sodobnega lirskega pesništva zlasti »vedno opevanje pomladi in rožic«. Ferdo Kočever se pritožuje nad »hipersentimentalnostjo«, nad boleznijo, za katero boleha — po njegovih besedah — večina naših tedanjih stihotvorcev. Tudi Levcu se zdi sodobna lirska poezija sentimentalna in svetobolna. Urednik Ljubljanskega Zvona je sploh mnenja, da pri Slovencih »preveč prevladuje čisto subjektivna lirika«. Po vsem tem laže razumemo njegovo navdušenje nad Aškercem kakor tudi njegovo izjavo l. 1882, da je s tem pesnikom »slovenska lirika postavljena ... na dobro, trdno osnovo«. Brez pomena tudi ni dejstvo, da je Levec povezoval pozitivno ocenjevanje Aškerčevih pripovednih pesnitev s pojmom »zdravega realizma«. To, kar je poleg epičnosti in zdravega realizma še odkril vrednega na Aškerčevi poeziji, je idejni svet, svet, katerega liberalno svobodoljubna vsebina se je Levcu tedaj zdela občeločloveška, ne ozko domačijska kot pri nekaterih drugih pesniških prizadevnikih. Že doslej navedene sodbe o tedanji slovenski poeziji, ki bi jih lahko še pomnožili, pričajo, da je odpor do lirike v tem času temeljil razen na zgoraj navedenih argumentih predvsem na ideologiji realizma. V imenu te struje se je na Slovenskem tako kot drugod po Evropi pričela zmanjševati vloga najbolj subjektivne literarne zvrsti.

Nerazpoloženje do lirike v slovenski književnosti po l. 1848 je potemtakem bilo kompleksno. Imelo je več vzrokov in več pojavnih oblik.

Najprej se nam kaže nenaklonjenost do lirike kot nenaklonjenost do edine literarne zvrsti, v kateri se je pred marčno revolucijo izrazila naša besedna umetnost. Zatem smo registrirali odpor do takratnega lirskega pesništva, ki je nosil na sebi nacionalno obeležje. Sodobnikom se tedanja lirika ni zdela dovolj zdrava, dovolj narodno spodbudna in navdušujoča. Končno imamo opraviti še

z odporom ne do lirike kot take, marveč z odporom do romantične in psevdoromantične lirike v tem času, z odporom, ki je izraz realistične estetike.

Opisani pojav — nenaklonjenost, nerazpoloženje in celo odpor do ene od literarnih zvrsti, do lirike — je bil važen činitelj v kulturnem vzdušju po l. 1848 in z njim moramo računati, če hočemo vsestransko osvetliti hotenja in preceniti umetniške dosežke naslednjih desetletij. Zlasti pa moramo imeti pojav pred očmi, če skušamo razumeti pretirano hvalisanje neosebnega, neumetniškega stihotvorstva na eni strani ter negativen odnos ali premajhno pozornost do estetsko kvalitetne lirike na drugi strani.

Anton Bajec

PRED IZIDOM NOVEGA PRAVOPISA

Slovenski pravopis 1962 bo predelana in izpopolnjena izdaja dosedanjega pravopisa. Ni zamišljen samo kot pravopisni in pravorečni priručnik — za to bi zadostoval dokaj manjši obseg — marveč mora za nekaj časa še nadomeščati besednjak slovenskega knjižnega jezika. Zato prinaša tudi najnavadnejše strokovne izraze, tujke, krajevna imena in soznačnice. Šele ko bomo dobili besednjak in vse druge pripomočke, se bo lahko posvetil samo pravopisnim in pravorečnim vprašanjem.

SP 1962 je plod skupnega dela jezikoslovcev in praktikov. Sloni na splošni rabi v pisanju, kakor jo kaže poldrugi milijon listkov pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, izpisanih iz avtorjev zadnjih 70 let. Upošteva tudi koristne predloge s terena, zlasti slavistov, prevajavcev in časnikarjev. Seveda je raba v marsikaterem primeru zelo različna, SP pa izbira samo tisto, čemur je pritrnila večina. Le včasih, kadar raba močno omahuje, dovoljuje dvojnice, redko v pisavi, precej več pa v pravorečju, zlasti pri poudarku.

Od strokovnih izrazov (filozofija, marksizem, pravo, medicina, veterina, tehnika, naravoslovne in gospodarske znanosti, promet, obrt in dr.) smo redno upoštevali tiste, ki jih nahajamo v vsakdanji rabi. Od krajevnih imen upoštevamo bolj znana in pogosto rabljena; pri njih gre zlasti za pravilno rabo in poudarjanje, za imena prebivavcev in za pridevnike iz krajevnih imen po vsem slovenskem ozemlju, tudi zunaj državnih meja. Seveda je slej ko prej treba misliti na popoln krajevni leksikon z obdelavo vsega, kar sodi v to področje.

SP 1962 je za dobro četrtino zajetnejši od prejšnjega, ker smo dodali nekaj tisoč rekel, opozorili na posebnosti v sklanjatvi, navedli vezavo pri glagolih in pridevnikih (dvomiti o čem, sit kruha, bogat z rudami). Zunanji obseg knjige se ni dosti povečal, ker je pač tisk drobnejši in stran bolj izrabljena. Kljub temu je slovarski del, ki je namenjen predvsem iskanju, dovolj čitljiv. Besednjak je tudi v tej izdaji urejen po pomenskih skupinah, saj bi strogo abecedna ureditev zavzela dvakrat toliko prostora. Zaradi preglednosti in lažjega iskanja smo preobsežna gesla razdrobili in dodali številne kazavke. Mrtve besede smo izločili, nekatere pa smo zaznamovali za starinske ali samo literarne. Manj znane domače besede so razložene z zgledom ali s soznačnico (vinjak nož za rezanje trt, noraz; pokec priplet na biču). Od zunanjih sodelavcev smo dobili prenekatero lepo naravno besedo, vendar je nismo sprejeli, če v knjižnem jeziku še ni zaživela.

V SP 1962 je precej tujk, vendar jih na splošno, zlasti za leposlovje, ne priporočamo. Nekaterim je dodan slovenski izraz, kadar imamo dobrega (koncizen jednat, zgoščen, natančen), čeprav v strokovni literaturi mogoče ne bo zmeraj primeren. Nasilne slovenitve smo odklonili; rajši smo tujko kratko opisali (karat utežna enota za dragulje) ali pa ji dodali kratice stroke (farad fiz.). Pisec naj pretehta, ali mu je tujka res potrebna.

Na novo smo pregledali izposojenke in kalke iz neslovanskih jezikov, pa tudi 'knjižne' besede, ali so potrebne ali ne. Marsikateri 'germanizem' sploh ni germanizem, marsikatera slovanska izposojenka se je že udomačila in si razdelila pomenski obseg z domačo besedo. Celi vrsti pogosto rabljenih ljudskih izposojenk smo z zvezdico odkazali mesto v preprosti pripovedi in pogovornem jeziku.

Uvod je znatno razširjen. Obravnava vsa pomembna pravopisna in pravo-rečna vprašanja, šele z njim dobi slovar pravo vrednost. Uvod ubira srednjo pot med tremi načeli, ki usmerjajo vsak pravopis: to so ustaljena raba (tradicija), nujno spreminjanje vsakega živega jezika pa poenostavitev pisave in knjižne izreke. Ni dvoma, da je stalnost velika prednost vsakega pravopisa in da ni dobro, če se pisava v kratkih presledkih menjuje v osnovah. Vsak pravopis je konservativen in le postopoma priznava spreminjanje v jeziku. Pri Slovencih se je v zadnjem desetletju marsikaj spremenilo, saj je naše pisanje doživelo nesluten razmah. To bo nova izdaja SP previdno upoštevala. V eni stvari pa se je odločila za večjo spremembo, ko namreč po 25 letih obnavlja nekdanjo pisavo delujočih oseb s pripono -avec, -ivec. To se je zgodilo zategadelj, da bi se poenostavilo dosedanje zapleteno pisanje (delavec, brivec, hiravec, ponavljavec, volivec : igravec, nosilec), še bolj pa zato, da bi se utrdila edino pravilna izreka na *u*, ki jo pači branje po črki, zakaj sicer je bil ves Cankarjev in Župančičev boj proti elkanju zaman. Prav to nas je tudi nagnilo, da smo se pri orodnih imenih, kjer izreka večkrat omahuje, odločili za izgovor na *u*, ker je bolj v skladu z duhom našega jezika, n. pr. kuha^unik, mlati^ugnica.

Vse druge spremembe, ki jih je sprejela nova izdaja SP, so ali dosledna izpeljava dosedanjih prizadevanj ali pa neobvezne, pišočim na voljo dane. Koristno bo, če uporabnike že vnaprej opozorimo nanje:

Osebnim imenom sklanjamo oba dela, rojstno ime in priimek; prvo se redno piše pred drugim, torej: potrdilo za Janeza Kovača.

Omejena je pretirana raba velike začetnice pri stvarnih lastnih imenih. Med njimi so taka, ki pomenijo samo vrsto ustanove, zato je pri njih ni ločevalno znamenje velika začetnica, temveč kraj njihovega sedeža, n. pr. železniška postaja Celje. Potemtakem pišemo z malo, če ni dvoumnosti, imena za oblastvene organe, šole, domove, zdravstvene ustanove, praznične dneve, vojaške enote, zakone, odlikovanja ipd., n. pr. svet za šolstvo, obrtna zbornica, filozofska fakulteta univerze v Ljubljani, šolska poliklinika, dan mladosti, oktobrska revolucija, beneška četa, zakon o zavarovanju, red dela. SP tudi ne predpisuje več velike začetnice za izraz spoštovanja, n. pr. tvoj, vi v pismih, njegovo veličanstvo, vaše visočanstvo ipd.

Pri sestavljenih imenih naselij skuša SP urediti dosedanje anarhijo. Obdržal je načelo, da se začetni pridevnik piše z veliko, občno ime drugega dela pa z malo, n. pr. Kranjska gora. Najprej je izločil imena, ki se danes ne občutijo več za občna, kakor Slovenska Bistrica, Bohinjska Bela, ki se torej v obeh delih pišejo z veliko. Nato v skladu s pretežno, vendar ne dosledno rabo v krajevnem leksikonu našteva imena, ki se brez izjeme zmeraj pišejo z malo, recimo Višnja

gora, Črni vrh, Bela peč. Pri ostalih določa, da pišemo z veliko drugi del za svojilnim pridevnikom bližnjega kraja ali za določilnim pridevnikom Stari, Novi, Veliki, Mali, Zgornji, Srednji, Spodnji, Notranji, Vnanji, vzemimo za primer Rogaško Slatino ali Novo Gorico (vendar Kamna gorica).

Imena v predložni zvezi pišemo v imenovalniku, kakor jih je potrdila oblast: Pod trančo, Pod skalco, Pri slepem Janezu. Brž ko sodi predlog k stavčni zvezi, ga pišemo z malo, ime pa z veliko: stanuje pod Trančo, večerjati pod Skalco, izlet k Slepemu Janezu. Če tudi to ne gre, obravnavamo ime kot zloženko: Podtranča je ozka ulica, prihajam od Podskalce. Kadar se hočemo izogniti nejasnosti, pristavljamo določilo: v gostilni Pod skalco.

Pisava tujih lastnih imen je olajšana s transkripcijo tujih alfabetov. Klasična lastna imena lahko pišemo v izvorni obliki ali v podomačeni, če jo imamo: Aurelius ali Avrelij, Aisopos ali Ezop. Nadrobno je tudi razloženo, kako taka imena sklanjamo in kako delamo iz njih pridevnik.

Poglavje o pisavi in rabi tujk kaže, kako smo le-te jemali iz različnih virov in zakaj ne veljajo za vse ista pravila.

Po rabi v živem govoru in pri mnogih pisateljih so v prislovnem primeriku dovoljene dvojnice: *laže* ali *lažje storim*, *slaje* ali *slajše govori*.

Posebej je govor o tem, kako se rabi tuja pripona -ičen poleg pomensko sorodnih domačih, n. pr. tehničen in tehniški. Raba je tudi uveljavila, da se piše pripona -ianus zdaj v tuji obliki n. pr. arianizem, zdaj v napol podomačeni, kakor cistercijan, encijan, zdaj v domači, recimo kristjan, Boštjan.

Ali pišemo besedo skupaj ali narazen, sta doslej odločala pomen in raba; sedaj se je pridružilo še eno merilo: en sam ali več poudarkov. Zato pišemo narazen, kadar je prva beseda načinovni prislov z lastnim poudarkom, in to tudi pri barvah: kričéce rděč, črno lísast, temný rjāv, svetló sívó ruménkast, svínčevo moder. Novost je tudi, da zaradi enega poudarka pišemo skupaj stotice glavnih števnikov: tristo, petsto šest. Vse druge vrste števnikov, števniske prislove in sklope pišemo skupaj: petstošesti, tisočstopetinsedemdesetletnica.

V prislovih, ki so nastali iz predložne zveze, s pisavo včasí nakazujemo pomenski razloček: prihaja od zgoraj, stanuje odzgoraj. Sicer so vsi taki prislovi naštetí v treh skupinah, pač po rabi večine pišočių. V prvi so tisti, ki se pišejo skupaj, n. pr. *počasí*, v drugi tisti, ki se pišejo narazen, recimo *po pravici*; v zadnji skupini raba močno omahuje in je zato prosta: *po navadi* ali *ponavadi*.

Nesestavljene besede delimo po izgovorljivosti. Novo in znatno olajšanje je določilo: soglasniško skupino, ki se dá brez sile izgovoriti, lahko vso vzamemo k naslednjemu zlogu, lahko pa tudi prvi soglasnik pridržimo pri prejšnjem zlogu: do-bra, pre-kla, če-šplja, si-tnost, ra-skav ali pa dob-ra, prek-la, češ-plja, sit-nost, ras-kav. Sestavljenke delimo po sestavinah: čez-meren, ob-ležati, ob-risati : o-brisati, raz-veza, kolo-voz, vino-grad, aero-plan. Novi so nekateri napotki estetske narave in navodila za deljenje tujih lastnih imen.

Določeno je, da za naslovi in podpisi ne stavimo pike.

Med sestavljenimi vezniki, kakor *in če*, *in ko*, *in ker*, *prej ko*, *brž ko*, *namesto da* ne pišemo vejice: *Pridem, in če bo mogoče, pripeljem še koga. Moj čas je potekel, in da odkrito povem, moja volja tudi*. Kadar sta ž *in* zvezana stavčni člen in iste vrste odvisnik, ne pišemo vejice: *Pozimi in kadar je mraz, kurimo*. Kadar *in* ni vezalni veznik — zlasti v stavkih z različnimi osebki ima večkrat protivni, vzročni, sklepalni ali posledični pomen — stavimo vejico: *Mimo si šel, in me nisi pozdravil; toplo je bilo, in sneg se je tajal na strehah*.

SP upošteva dejstvo, da je knjižni jezik često uveljavil svoj poudarek in svojo vokalno kvaliteto. Od tod številne pravorečne dvojnice: goré ali gôre, po stôzâh ali stôzah, oblâsti in oblastí, na strôpu in strôpu, v žépu in žêpu, na môstu in môstu, v srêbru in srêbru, košæk in kôšæk, ôkna in ôkna, bêdra in bêdra in pritepênc in pritepênc, poljé in pólje; grízljaj, lipovina, zélišče in grízljáj, lipovina, zelišče; drobân, drobân in drôbân, drobna in drôbna; vlačíti in vlačíti, vlačíla in vlačíla, mazáti in mázati, škôdovati in škodovati.

Deležniki sedanjega časa na -č imajo v prislovni rabi dolžino: bojéc se dežja, je hitreje stopil; rjovéc se je bližal vihar. V pridevni rabi poudarek včasoma huje: *derôč* in *derôč hudournik*, *vrôč* ali *vrôč lonec*, *bojêč otrok*.

Po rabi centralnih govorov je deloma spremenjen izgovor zvočnika *v*: pred samoglasniki se izgovarja zobno-ustnično: *vas*, *živina*, *svoj*, *dve*; pred soglasniki, pred *m*, *n* in na koncu besede se izgovarja dvoustnično: *ovca*, *avto*, *vmes*, *vnema*, *živ*, *zdrav*; pred *l*, *r* sredi nesestavljene besede dvoustnično: *Pavla*, *pravljica*, *mavra*, *avreola*; pred *l*, *r* na začetku besede ali v sestavljenkah se izgovarja z rahlo zobno-ustnično priporo ali manj izrazito dvoustnično: *vlak*, *vrata*, *zavladati*, *nevreden*; tako izgovarjamo tudi predlog *v* pred samoglasniki in pred zvočnikoma *l*, *r*.

SP podaja splošne napotke za pogovorni jezik. V nadrobnosti se ne spušča, ker vprašanje še ni dovolj razčiščeno.

Nova izdaja pravopisa naj bi urejala in usmerjala pisanje nekaj desetletij, vendar je to odvisno od pritrditve pišočih. Besedišče v njej je resda prečiščeno, pa še zmeraj tolikanj bogato, da vsakdo lahko izbira besede, ki so mu všeč, druge pa pušča ob strani. Te svobode mu nihče ne krati, nima pa pravice, da bi po svojih 'dogmanjih' to in ono prepovedoval svojemu bližnjemu in tako ozkosrčno utesnjeval pisanje. Še zmerom bo dosti plevela za trebljenje, in če se kdo boji, da bo poslej vse dovoljeno, je njegov strah prazen. In navsezadnje je le treba priznati, da zgodovinska upravičenost, doslednost in celo logičnost niso zmeraj v skladu z rabo.

Matjaž Kmecl

RAZVOJNE TENDENCE V NAJNOVEJŠI SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

(Referat na III. jugoslovanskem slavističnem kongresu)

Še preden začnemo govoriti o naši t. im. »povojni književnosti«, to se pravi o književnosti po 1945. letu, bi se pravzaprav morali opredeliti do nekaterih osnovnih vprašanj, ki narekujejo strukturo takšnemu razmišljanju. Žal je čas pičel in poglavitni namen referata drugačen, zato naj se zelo na kratko dotaknem enega samega uvodnega problema, ki se spričo naše teme izkaže za izhodiščno pomembnega. To je problem literarnozgodovinske periodizacije slovenskega literarnega dogajanja po »moderni«. Z opredelitvijo do tega vprašanja bomo tudi lahko natančneje kronološko zaokrožili čas, v katerega ta t. im. »najnovejša književnost« gre.

V periodizaciji novejšega literarnega dogajanja slovenska literarna zgodovina ni povsem enotna in jasna. V njej prevladuje nekakšen prakticistično

olajšan aspekt, ki deli to književnost v »literaturo med obema vojnama« (pri tem še precej striktno ločuje med ekspresionizmom dvajsetih in »književnostjo« tridesetih let), v »literaturo NOB« in v »povojno književnost«, t. j. književnost po 1945. letu. Takšnemu označevanju botrujeta predvsem dva kriterija: a) zunanje kronološki in tesno ob njem b) tematični (n. pr. ker je književnost NOB vnesla novo tematiko in ker je časovno omejena na čas druge svetovne vojne pri nas — vsaj tematično, naj se obravnava posebej ipd.). Oba kriterija sta pretežno opisnega značaja, opirata se na določena zunanja fakta, bolj ali manj pa puščata ob strani funkcionalno bistvo našega literarnega dogajanja v tem času, saj skoraj docela zanemarjata krčevito in nenehno pomerjanje individualnih in družbenih vrednot, ki je za to literaturo značilno in iz katere raste tudi njena funkcionalnost. Oblike ravnovesja med njimi narekujejo tej književnosti njeno notranjo in zunanjo strukturo. Z drugimi besedami: ne upoštevata razmerja med umetnikovo notranjo izpovedno nujo in individualnim hotenjem na eni ter fenomenom oz. vlogo umetnosti v družbi na drugi strani.

Takoj ko vključimo v naše opazovanje takšno gledišče, se nam bo periodizacijski problem v novejši slovenski književnosti pokazal precej drugače. Generacija, ki se je v ustrezni plasti začela literarno uveljavljati konec 20-ih in na začetku 30-ih let ter je v drugi (ali v isti) plasti boj za svojo politično in družbeno-upravno uveljavitev dobojevala šele ob zaključku druge svetovne vojne, ko je z uspešnim vodstvom NOB opravila tudi pomembno socialno revolucionarno poslanstvo, je pod pritiskom določenega stanja v naši umetnosti in družbi ter v skladu s svojim svetovnim in življenjskim nazorom ter političnim programom izoblikovala že v tem času (30-a leta) tudi svoj nazor o umetnosti. Kakor je njen politični nazor v osnovi zahteval socialno revolucijo na marksistični idejni podlagi, tako je od vseh oblik človekovega delovanja — torej tudi od umetnosti — v skladu s takšno idejnostjo in prakso zahteval, da to revolucijo pripravljajo in ji po svojih močeh pripomorejo do uspešnega zaključka.

Kako se je to odrazilo v literaturi? — Ker mora revolucija poteči v najširših ljudskih plasteh, je treba umetnost približati tudi njim, če naj med njimi opravi svojo revolucionarno nalogo; zato se izraz poenostavi, miselno konkretizira in postaja vse bolj realistično neposreden. Abstraktna filozofija in psihologija podzavesti se umikata verističnemu registriranju zunanjega dogajanja; vse te registracije pa so vsaj v podtekstu ostro družbeno kritično poantirane. Iz ekspresionistično kompliciranih intelektualiziranj na abstraktni, metafizični in predvsem do kraja subjektivistični podlagi se zato pričinja književnost vračati na konkretna, realna tla. V zvezi s tem se močno okrepi socialna kritika, kakršno pozna sicer v Evropi že naturalizem v 19. stoletju. V literarni kritiki se ustrezno rodi — s Kreftom, Brnčičem in drugimi — t. im. »sociologizirajoča« kritična šola, ki poudarja bolj družbeno funkcionalnost umetnosti — nasproti drugi, Vidmarjevi »estetizirajoči« kritični šoli, ki daje prednost individualnim pobudam in subjektivnim prvina v njej.

V takšnem razvojnem procesu se je književnost znašla sredi NOB. Niti pavšalno poznavanje naše enobejevske literature ne more zanikati, da bi se opisane razvojne tendence poslej kaj bistveno preokrenile in spremenile. Zahteva in potreba po umetnosti kot sredstvu v revolucionarnem in narodno-osvobodilnem boju se še okrepi — skladno z elementarnim porastom občečloveške revolte (socialnemu se pridruži močan nacionalni moment). Spričo tega se njen izraz še nadalje poenostavlja in se pogosto približuje že oblikam ljudskega snovanja.

S koncem vojne 1945, leta nastopi zadnja faza našega neposredno revolucionarnega razdobja; naj jo imenujem »utrjevalno«. Treba je dokončno sformirati in utrditi novo proletarsko oblast, treba je ustvariti gospodarske pogoje za izgradnjo socializma. Književniki, ki so povečini delovali tudi politično, se zato v svojem književnem snovanju še nadalje bolj ali manj spontano podrejujejo potrebam in zahtevam revolucije. Vrednost in pomembnost književnosti se še naprej prvenstveno meri po njeni vlogi, ki jo odigrava v prid revoluciji in novi družbeni ureditvi. Ne spremeni se niti njena zunanja struktura, idejno pa je še bolj kakor prej kritično uperjena predvsem proti razrednemu sovražniku ali pa skuša spodbujevalno vplivati na bralca pri njegovih vsakdanjih delovnih naporih.

Na prva znamenja preobrata naletimo okrog l. 1948. Z ustalivitvijo in utrditvijo nove države, z dvigom življenjskega standarda, z začetki decentralizacije našega gospodarskega in upravnega sistema (najrazličnejše oblike samoupravljanja), z odporom proti birokraciji, kakršen se rodi kot posledica ustrezne decentralizacije in pomeni enega notranjih vzrokov političnega preloma s Kominformom 1948. leta, torej z zaključevanjem zadnje faze neposredne revolucije, potreba po takšni direktno družbeno zaktualizirani literaturi skladno s sprostitvijo celotnega življenja zbledi, kar neutegoma občuti zlasti mlajši ustvarjalni rod, zbran okrog Mladinske revije. — Drugo in zadnje organizirano zasedanje mladih piscev aprila 1950 v Ljubljani močno poudari vlogo subjekta v književnosti; v nasprotju s prvim takšnim posvetovanjem 1948. leta, ki je skušalo mladim literatom predpisovati ali vsaj svetovati, o čem naj pišejo, da bodo družbi koristni. Sama MR preneha izhajati in se 1951 preimenuje v Besedo, ki skuša deklarativno (Kos) in neposredno kreativno (vrsta mladih piscev, ki so se izoblikovali med vojno in po njej ter se v tem času še vedno oblikujejo) sformirati nove poglede na književnost. — Številne nove založbe kot posledica decentralizacije celotnega gospodarskega sistema povzročijo močno liberalizacijo založniških kriterijev (1947 Obzorja v Mariboru, 1951 Lipa v Kopru idr.). — Takošno ponovno vdiranje močnih subjektivnih elementov v književnost je spremljal niz značilnih pojavov, ki so našli svoje oboležje v burnih in krčevitih polemikah najvidnejših slovenskih kritikov, umetniških ustvarjalcev, pa tudi javnosti (Ziherl, Kos, Vidmar, P. Levec idr.) — V določeni posledični povezavi se končno tudi osrednja slovenska revija Novi svet l. 1953 preimenuje v Našo sodobnost, s čimer se hoče že v naslovu navezati na revolucionarne tradicije predvojne Sodobnosti.

Po vsem tem naj zaključimo: glede na prisotnost revolucionarne ideje, ki že s svojo strukturo narekuje določeno razmerje med subjektivnimi, individualnimi in objektivnimi, družbenimi vrednotami v literaturi tega časa ter preko takšnega razmerja diktira tudi njeno zunanjo formo, lahko s periodizacijskega vidika govorimo v vsem neposredno revolucionarnem razdobju, od približno 1930. do približno 1950. leta, o smiselno, o funkcionalno bolj ali manj enotni literaturi. Naj jo zaenkrat imenujemo »revolucijsko« ali »revolucionarno« književnost. Le potrebam delno prilagojena izraz in tematika in le stopnja prisotnosti revolucionarne ideje jo delata v posameznih razdobjih oz. fazah naše revolucije relativno različno; tako bi jo mogli ev. samo še pomožno razdrobiti na posamezna podobdobja; na književnost 30-ih let oz. na književnost pripravljalne revolucijske faze, na literaturo NOB (1941—1945) s prevladujočo narodnoosvobodilno in neposredno revolucionarno tematiko in na književnost zaključne, »utrjevalne« revolucijske faze, ko je bilo treba na novo vzpostavljeno prole-

tarsko oblast pogosto tudi bolj ali manj uradniško utrjevati, kar najde svoj bolj ali manj organski odraz tudi v umetnosti.

Do prvih temeljnih notranjih premikov v literaturi pride šele okoli l. 1950 (letnico uporabljam glede na že omenjeno drugo posvetovanje mladih piscev, ki poslej odločilno diktirajo oz. ustvarjajo fiziognomijo novim spremembam, čeprav se posamični simptomi nastopajočega preobrata kažejo seveda že prej). Glavna znamenja tega prehajanja sem deloma že nakazal, do konca referata bi se na kratko ustavil ob nekaterih značilnostih, predvsem idejnih, književnosti, kakršna se oblikuje na Slovenskem v tem zadnjem desetletju in ki pomeni v svojih določenih prvinah in v določenem obsegu bolj ali manj popolno nasprotje literaturi prej označenega »revolucionarnega« razdobja.

Z zaključkom zadnje neposredne faze revolucije, to je z ustalitvijo nove družbene ureditve, se kot nujna zahteva socializacije naše družbe pojavi potreba po individualni humanizaciji človeka v takšni družbi. Nasproti prejšnji zahtevi po revolucionarni strnjenosti kolektiva, ki je posameznika pogosto postavljala šele v drugi plan in ga je neki družbeno objektivni ideji v prid utegnila celo žrtvovati, t. j., da ga je najpogosteje podrejala določenim družbeno revolucionarnim potrebam, mora novi socialistični človek zaživeti v vsej svoji individualni polnokrvnosti; ne kot kolesce revolucije, marveč kot človek socialistične družbe. Njegova gola, individualna človeška vrednost se mora emancipirati z vrednostjo, ki jo predstavlja kot človek v družbi.

V literaturi in v umetnosti nasploh pomeni takšna težnja sprostitvev prej veljavnih idejnih in oblikovnih norm oz. shem, torej nujno subjektivizacijo ustvarjalnih konceptov. Spočetka ostajajo domala vsi mladi pisci, ki so za ta proces najobčutljivejši, del pa tudi še kasneje, pri formalno bolj ali manj nespremenjeni književnosti: v prozi nekakšen »realistični objektivizem« z »romantičnimi primesmi« (cit. Kos), v poeziji preprost, neposreden, nekomplificiran in konkreten izraz ter stalne forme — vendar vnesejo v idejno strukturo poezije pa določene prej bolj ali manj nezaželene prvine, kot pesimizem in ironijo. Prozni teksti pogosto oblikujejo posameznika, ki ga psihološko natančno izrišejo in upodobijo v njegovem *konfliktu* (!) z novo družbo, ki je temu posamezniku kljub še tako deklarirani demokraciji zaradi takšnih ali drugačnih vzrokov (n. pr. birokracije) krivična. Najmočnejša mlada prozaista te smeri ostaneta Beno Zupančič in Vladimir Kavčič, ter nekaj časa tudi Lojze Kovačič.

Drugi del mlade generacije je takšno sprostitvev razumel precej bolj ekstremno. Po eni strani je problem razmerja med posameznikom in družbo domala popolnoma zanemarljiv. Značilen pisec v tem smislu je Andrej Hieng, ki ga zanimata predvsem ontologija ljubezni (spočetja) in smrti kot dveh večnih skrivnosti, ki spremljata človekovo življenje v najrazličnejših oblikah in okoliščinah. Značilno vnašanje irealnega in podzavestnega ter delna prevrednotenja kategorij časa in prostora spričujejo na zunaj, da Hienga zunanji svet v svoji celoviti, neposredni podobi ne privlačuje prvenstveno. Ves svet se mu v filtru ene same duševnosti prevrednoti, preformira; in naj njegovi motivi še tako spominjajo na Faulknerjeve (n. pr. motiv Hiengove novele Grob na motiv Faulknerjeve nove Rože za Emilijo, ki je sočasno prevedena izšla v Besedi), bomo tisti značilni kolektiv, ki bolj ali manj objektivno registrira utrip družbe ob početju določenega posameznika in pogosto pri Faulknerju predstavlja pripovedujočo osebo, pri Hiengu le s težavo zasledili ter je potisnjen daleč v ozadje.

Po drugi strani pa si je del te mlade generacije skušal izoblikovati predvsem novo osveščeno miselno izhodišče. Sprejel in obdržal je problem razmerja posameznika do družbe kot enega osrednjih, le opredeliti se je do njega skušal drugače. V delnem nasprotju z marksizmom, ki je zlasti v revolucionarni praksi posamezniku predvsem nalagal obveznosti do kolektiva, daje ta del mladih izhodiščno prioriteto bolj ali manj avtonomnemu posamezniku, s čimer se nujno približuje zahodnim/eksistencialističnim filozofijam. Z drugimi besedami: v ospredje postavljajo ti mladi pisci ontološka in fenomenološka vprašanja najrazličnejših interesov, ki pa so vsi vezani le na posameznika; tesno ob njih in organsko iz njih pa se skušajo na novo opredeliti prav tako do starega, a še vedno enako aktualnega (predvsem aktualnega v smislu njihovega družbenega uveljavljanja) vprašanja o naznačenem razmerju med posameznikom in družbo. Vprašanje v novi interpretaciji se glasi — ne, kaj je človek (v družbi — prim. Lukacs), marveč, kdo je človek (avtonomija, — prim. Persp. 1960, T. Kermauner).

Izvor na novo zastavljene in na novo gledane problematike zasledimo lahko pravzaprav že pri Kocbeku (novele *Strah in pogum*, 1951), ki je — sicer po svoje — načel pri nas vprašanje o samoodtujenem človeku. Osnovna, dovolj znana teza te miselnosti je: Človek se je kot kolektivno, družbeno bitje moral na ljubo določenim konvencijam, ki so vezno tkivo družbenega kolektiva, bolj ali manj odpovedati svojemu osebemu, privatnemu bistvu in individualnim hotenjem. Kolikor bolj se vključuje v družbo, toliko bolj se podreja konvenciji in toliko bolj se odpoveduje samemu sebi, se dehumanizira. Za osveščenega človeka (predvsem intelektualca) se iz takšnega nasprotja porajajo vedno nova nerazrešljiva navzkrižja, ki delajo vse etične, moralne, družbeno-pravne ipd. kriterije za variabilne in krivične. Druga stopnja takšnega idejnega razvoja je zahteva po t. im. samouresničevanju. Ker je prej opisano nasprotje nenehno disonirano in praktično nerazrešljivo, je za človeka edino častno, možno in dostojno, da zavestno spozna, opredeli in uveljavi svoje lastno bistvo, ga samostojno sooči s konvencijo in v nasprotju z njo uveljavi pravičnost in upravičenost svoje lastne, avtonomne biti.

Takšno idejno izhodišče ima obsežen in močan vpliv na formalno plat te literature. Brezštevilne oblikovne novitete, ki jih je začela programatično uvajati predvsem kratkotrajna Revija 57, za pol leta naslednica Besede, ki je 1957. leta z drugo številko morala prenehati izhajati, nujno izvirajo iz naznačene miselne osnove: Sleherni subjekt je avtonomija zase, tudi po oblikovni plati; nehumano in nečastno zanj bi bilo ukloniti se katerikoli, torej tudi oblikovalni konvenciji. Zato iščejo vedno novih oblik, žele ustvariti svoj avtonomni izraz, ki je toliko boljši, ki izpričuje toliko polnejšo osebnost, kolikor bolj je različen od konvencije oz. neposredne tradicije. Ker pa je neposredna tradicija realistične, stvarne narave, se zatekajo nazaj, v časovno oddaljeneje intelektualistične sfere ekspresionizma. — Žal jih to pogosto privede v artizem; njihovo hotenje po izjemnem oblikovanju je močnejše od njihove miselne in človeške podlage. Posamezni poetični elementi, ki dopuščajo najširše možnosti oblikovanja, kakor n. pr. metafora, v zvezi s tem močno pridobe, zlasti pri najmlajših ustvarjalcih, na svoji veljavi in pogosto s svojo izjemnostjo dominirajo nad celovitostjo posamezne stvaritve, duše njeno doživetje in jo idejno razbijajo, čeprav so sami na sebi zelo izvorni, poetični in domiselni.

Naj zaključim: Glede na ustrezno razčlenjenost, ki jo iz teh pavšalnih oznak lahko samo zaslutimo, moremo v najnovejši slovenski književnosti go-

voriti o precejšnjem bogastvu miselnih in formalnih oblik. Pri tem ne gre za slučajno anarhičnost; prej je takšno stanje avtonomen rezultat teženj po humanizaciji in socializaciji nove družbe, je rezultat krčevitih iskanj konkretne vrednosti, ki naj jo predstavlja novi socialistični človek. — Dve miselni skrajnosti o razmerju posameznika do družbe, na kateri v slovenski sodobni književnosti naletimo, ustvarjata videz izključujočega antagonizma po vsej verjetnosti samo v dinamičnem trenutku razvoja, ki vodi v svoji širši perspektivi k določenim sintetičnim zaključkom. Ideje (in ob njih tudi forme), ki se v našo književnost trenutno stekajo iz domala celotnega volumna sodobnih aktualnih svetovnih miselnosti oz. književnosti, imajo bolj ali manj značaj iskanja in prebiranja temeljnih elementov za takšno sintezo in jih ne gre vrednotiti s stališča golega, ekskluzivnega nasprotja med t. im. avantgardizmom ter kakršno si že bodi novo obliko realizma.

Te prvine bodo pomagale, seveda ob nenehni ustrezni socializaciji družbe, izoblikovati takšne odnose med posameznikom in družbo, kakršne zahteva smisel socialističnega oz. komunističnega humanizma.

Ocene, poročila, zapiski

OB ŠESTDESETLETNICI DR. MIRKA RUPLA

Pred nekako štiridesetimi leti so se prvič odprla vrata slovenske univerze. Med njene prve slušatelje na filozofski fakulteti se je med drugimi vpisal tudi abiturient Mirko Rupel, ki letos kot znan slavistični strokovnjak praznuje svojo šestdesetletnico.

Dr. Mirko Rupel je po rodu Tržačan. Rodil se je 28. avgusta 1901 v družini carinskega uradnika, ki je s poroko svoje ime in rod povezal z rodом znanega slovenskega politika na Primorskem, Prosečana Ivana Nabergoja. Mirko Rupel je v Trstu obiskoval osnovno šolo in gimnazijo. Toda preden jo je dokončal, je končala svoje življenje habsburška avstro-ogrška podonavska monarhija; Ruplovi so se takrat preselili iz Trsta v svobodno domovino, v Ljubljano. Tu je Mirko Rupel 1919. leta maturiral. Pot svojega nadaljnega študija je imel tedaj že izbrano. Nemalo zaslug zanjo ima Ruplov profesor slovenščine v zadnjih gimnazijskih letih Avgust Pirjevec, ki mu je še poglobil veselje do slovenskega jezika in slovstva, kamor ga je verjetno usmerjalo že prirojeno zanimanje za to stroko, ne glede na to, da je bila slavistika takrat izredno ugledna znanstvena disciplina, pri mladi generaciji prvič svobodnega slovenskega naroda pa je imel slavistični študij tudi močan narodni in politični prizvok.

Na ljubljanski filozofski fakulteti je Rupel študiral slavistiko in poleg nje romanistiko pri profesorjih Ramovšu, Nahtigalu, Kidriču, Prijatelju, Stojičeviču, Skoku in Tesnièru. Posebno pozornost je s seminarsko nalogo o Janezu Svetokriškem vzbudil pri dr. Kidriču ter se nadalje pod njegovim vodstvom vse bolj poglobljal v starejše slovensko slovstvo, kjer je kasneje nasledil svojega učitelja. Z disertacijo s tega področja slovenske literarnozgodovinske preteklosti Literarni in jezikovni odnošaji med slovenskimi Artikuli, Tübingen 1562, in hrvatskimi Artikuli s cirilskimi in glagolskimi črkami, Tübingen 1562, je ob zaključku univerzitetnega študija 1923. leta dosegel tudi doktorat znanosti. Leta 1924 je kot štipendist francoskega ministrstva za prosveto izpopolnjeval svoj študij še na Sorboni v Parizu, naslednje leto pa je opravil profesorski izpit iz slovenščine, srbohrvaščine in francoščine ter nastopil kariero srednješolskega profesorja in znanstvenega delavca.

Pri vsem svojem prihodnjem delu pa je dr. Rupel obdržal svojsko značilnost. Morda je zadnji — da tako rečemo — klasični slavist, čigar zanimanje in delo sega na obe področji, na slovstveno in na jezikoslovno. Pobude dr. Kidriča in dr. Ramovša so ga na eni strani usmerile v proučevanje slovenske reformacije in protireformacije v slovstvu, na drugi strani pa v proučevanje vprašanj slovenskega jezika in njegove opisne slov-

nice. Zdaj je dajal več tukaj, zdaj več tam, na obeh področjih pa je ustvaril vidne in pomembne sledove svojega uma in peresa.

Svoje literarnozgodovinsko delo je dr. Mirko Rupel od disertacije naprej razvijal v več smereh. Od ocen in poročil o tekočih slavističnih vprašanjih v študentskih in naslednjih letih do samostojnega znanstvenega raziskovanja ni daleč, obdobje slovenskega protestantizma, protireformacije in baroka pa je bilo do Ruplovega posega vanj malodane nepreorana ledina. Raziskovalčevo osrednjo pozornost so povsem razumljivo pritegnile vodilne osebnosti tega časa, kot so Trubar, Valvasor in Janez Svetokriški, vendar ni bil zato nič manj vnet proučevalec številnih drobnih problemov, bodi v najožjem smislu ob analizi posameznih tekstov, bodi pri rešetanju splošnih kulturnih in družbenopolitičnih vprašanj te dobe. Razpravljal je o Trubarjevih Artikulih, o njegovem deležu pri cirilski in glagolski izdaji istega dela, o razmerju med Trubarjem in Bullingerjem, o posameznih listih iz Trubarjeve korespondence, o njegovi akciji za slovensko izdajo *Formule concordiae*, o namestitvi Felicijana Trubarja v Ljubljani, o tisku slovenskih knjig v Vergerijevih pismih Bullingerju, o Trubarjevem bivanju v Lauffenu, o značilni epizodi slovenskega protestantizma okrog Gašperja Melissandra, o razmerju med Trubarjem in škofom Kacijanarjem in še o mnogčem. Vse te študije so nastajale na temelju dolgoletnega načrtnega odkrivanja in zbiranja arhivalnega gradiva, ki je dalo še marsikak drug dragocen podatek o Trubarju, o njegovih literarnih in stanovskih sodobnikih in o slovenskem protestantizmu, ali pa nam celo odkrivalo nove ali dotlej neznane knjižne proizvode začetnikov slovenskega slovstva, kot je to Rupel med drugim storil v knjigi *Nove najdbe naših protestantik XVI. stoletja* (1954). S prav takšno marljivostjo in znanstveno doslednostjo pa je zbiral in obdeloval tudi gradivo o literarnem in kulturnozgodovinskem dogajanju na Slovenskem v času protireformacije in baroka, v 17. in v začetku 18. stoletja. Sem sodi vrsta prispevkov, v katerih razpravlja o poimenovanju dobe, dopolnjuje biografske podatke o Janezu Svetokriškem, Hipolitu, Rogeriju in Romualdu, objavlja razne rokopisne najdbe ter jih znanstveno komentira, poroča o nekaterih slovenskih tiskih, ki so veljali za izgubljene, itd. Vendar dr. Rupel ob takšnem znanstvenoraziskovalnem delu ni nikoli pozabil na populariziranje izsledkov znanstvene dejavnosti. Tako govori v vrsti časopisnih člankov na primer o Trubarju v Trstu, o Trubarju in Vergeriju, o štiristoletnici slovenske knjige, o življenju in delu Primoža Trubarja in še o čem. Vrh te vsestranske dejavnosti predstavljajo brez dvoma knjige *Slovenski protestantski pisci* (1934), *Protestantski pisci* (1934), *Valvasorjevo berilo* (1936, 1951) in *Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega* (1937), ki prinašajo izbor najznačilnejših besedil posameznih avtorjev z oznako dobe oziroma s študijami o posameznih osebnostih in z izčrpnimi opombami k besedilom, dalje romanizirana biografija Primož Trubar (Beograd 1959), vrsta faksimiliranih izdaj slovenskih protestantskih tiskov in sintetični prikaz teh literarnih obdobij v zadnji *Zgodovini slovenskega slovstva* (Slovenska Matica 1956), in sicer v poglavjih *Reformacija* ter *Protireformacija in barok*.

Poleg tega se ukvarja dr. Rupel tudi s prešernoslovjem in sega v novejšo slovstvo. Tu obdeluje posamezna dela naših klasikov (Valjavec, Jurčič), pripravlja njih izbore (Gregorčič) in ureja ter znanstveno komentira Zbrano delo Josipa Jurčiča. Napisal je tudi več priložnostnih člankov, kot na primer o Prešernu, Levstiku, Jurčiču, Cankarju, Župančiču, Kidriču, Prijateljju, Šlebingerju, Ramovšu, kakor tudi prispeval vrsto gesel za Slovenski biografski leksikon in za Enciklopedijo Jugoslavije.

Po številu napisanih del je manj obsežno od slovstvenega delovno področje dr. Rupla jezikoslovca. Vendar je to le zunanji videz, saj je pri njem res težko reči, kaj ima prednost, literarna zgodovina ali lingvistika, oziroma, kje neha lingvist in kje začneja zgodovinar. Petnajst let aktivnega čiščenja in usmerjanja slovenskega jezika preko radijskih, telefonskih in osebnih jezikovnih pogovorov je samo ena stran te dejavnosti. Njej se pridružuje še vrsta člankov, kot na primer o izgovoru sičnikov pred šumevci, o zborni ali knjižni izreki in o izreki samoglasnikov posebej, o sodobnem pisanju in jeziku, o novem slovenskem pravopisu in o Župančičevem delu zanj itd. Bil je sodelavec pri zadnjih izdajah Slovenske slovnice (1940, 1947, 1956) in Slovenskega pravopisa (1950), samostojno pa je izdal Slovensko pravorečje (1946) in pregled slovenske slovnice z naslovom *Slovenski jezik* (Celovec 1957). K skrbi za kulturo jezika sodijo tudi Ruplovi prevodi oziroma prireditve proznih in odrskih del za slovensko občinstvo.

V času svojega nad dvajsetletnega pedagoškega dela — bil je profesor na trgovski akademiji in na klasični gimnaziji v Ljubljani — je dr. Rupel priredil tudi vrsto učnih knjig. Kot profesor srbohrvaščine je gotovo najbolj občutil pomanjkanje ustreznega učbenika za ta jezik, ki se je po prvi svetovni vojni začel poučevati na slovenskih srednjih šolah. Oskrbel je štiri knjige Srbohrvaške vadnice (1929—1938). Z drugimi

priznanimi pedagogi slovenisti pa je pred vojno pripravil štiri knjige Slovenske čitanke, po vojni pa novo izdajo Četrtega berila; obe učni knjigi sta izšli še v več ponatisih.

Šele triindvajset let po diplomi se je dr. Ruplu izpolnila želja, da bi se zaposlil v knjižničarski službi. Leta 1946 je bil imenovan za vodjo Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. To osrednjo slovensko knjižnico je iz njene predvojne primitivnosti razvil v moderno knjižnično ustanovo, ki ji gre veljava najboljše v naši državi. Ni skrbel samo, da so se zapolnile vrzeli v njenih fondih, ki so ostale bodisi kot dediščina preteklosti bodisi kot posledica vojne, ampak je načrtno razvijal vsa področja knjižnične dejavnosti. Razvil je njeno notranjo organizacijo, ustanovil nove oddelke in zbirke, ob skrbi za čimboljši strokovni kader dvigal strokovnost knjižničarskega dela ter skušal knjižnico in njeno vlogo v kulturni sredini slovenskega naroda tudi navzven čimbolj uveljaviti. Poleg tega je bil med ustanovitelji strokovnega društva knjižničarjev Slovenije in zveze jugoslovanskih bibliotekarskih društev ter obema vseskozi eden najvidnejših voditeljev. Sodeloval je na vseh domačih knjižničarskih strokovnih manifestacijah in večkrat zastopal jugoslovansko bibliotekarstvo na mednarodnih sestankih. Tako je leta 1958 vodil delovno skupino za bibliografijo na tritedenskem simpoziju Unesca za evropske narodne knjižnice. Kot zastopnik slovenskih knjižničarjev je bil dalj časa član Sveta za prosveto in kulturo LR Slovenije.

Tako praznuje dr. Mirko Rupel svojo šestdesetletnico kot vodja osrednje slovenske znanstvene knjižnice, kot naslednik svojega učitelja dr. Kidriča na slavističnem oddelku ljubljanske univerze, kot priznan slovstveni zgodovinar, jezikoslovec in knjižničarski strokovnjak in avtor dolge vrste znanstvenih in strokovnih del s teh področij, kot popularni usmerjevalec živega slovenskega jezika, kot spreten društveni delavec med slovenskimi slavisti in knjižničarji, skratka — kot ena najvidnejših osebnosti sodobnega slovenskega kulturnega življenja. Njegova prehojena življenjska pot je bila vseskozi ustvarjalna. Želimo, da bi nam tudi v prihodnje tako široko razdajal svoje sposobnosti in da bi srečno ustvaril kopico svojih načrtov, med katerimi bo že prvi, pravkar napisana monografija o Primožu Trubarju, najlepša krona njegovega štiridesetletnega javnega delovanja in šestdesetletnega življenjskega jubileja.

Branko Berčič

PURIZEM IN PRAVNIŠKI JEZIK

Slovenski znanstveniki, posebno še pravniki, ki jim radi očitajo, da so se premalo brigali za pravilnost znanstvenega izrazoslovja, niso prevzemali tujih strokovnih imen v slovenščino kar na slepo, marveč so termine pazljivo vejali in se odločali zanje le, če za tiste pojme ni bilo domačih izrazov. Že nekaj časa pa se dogaja, da skušajo posamezniki nadomeščati nekatere ustaljene tuje izraze, ki so stroki neogibno potrebni, z domačimi, ki pa onim niso enakovredni. Deloma gre za prave tujke, zelo pogosto pa za srbohrvatske izposojenke ali celo za izraze, ki samo na videz niso slovenski.

V naslednjem hočemo osvetliti nekoliko značilnih primerov take skrbi za »čistost« našega jezika.

1. *Interes in interesent*. Po SP 1950, 324, pomeni *interes prid, korist, zanimanje, in ima obenem z izpeljankama *interesent in *interesirati (se) označbo, da se ji je v skrbnem jeziku ogibati. Pomensko pa stvar zdaleč ni tako preprosta, kakor jo slika SP. Interes nima le teh treh pomenov, marveč še nekatere druge: deležnost (Teilnahme, contagio alcjs rei), udeležba (Beteiligung, societias alcjs rei), zadevnost (Rücksichtnahme, relatio ad alqd), prizadetost (Mitleidenschaft, conscientia), zlasti pa še prizadetost, če gre za bodočo korist, se pravi za korist, ki še ni eksistentna. V temle poslednjem primeru gre za važen pravni termin pravnega prava. Da bi mogla stranka odvrniti od sebe pretečo izgubo bodoče koristi, ji zakon priznava pravico, zahtevati od sodišča s posebno, tako imenovano tožbo za ugotovitev, da se ugotovi obstoj njene pravice ali njenega pravnega odnošaja, oziroma neobstoj pravice ali prava. Ko tožnik vlaga tožbo za ugotovitev, pa mora sodišču izpričati, da ima že zdaj pravni interes na ugotovitvi obstoja (neobstoja) pravice ali pravnega odnošaja. Pri tej tožbi gre za zavarovanje bodoče koristi, torej za prizadetost, ker tožniku preti izguba te koristi. Strokovni izraz pravni interes izraža to tožnikovo prizadetost in se ne da nadomestiti z nobenim drugim strokovnim izrazom.

Beseda interes je nastala iz tretje osebe ednine latinskega glagola intersum, interesse, ki mu je prvotni pomen biti vmes. Sta pa tudi še dva prenesena pomena, in sicer razlikovati se in biti prisoten (pri čem ali v čem), biti udeležec. Neosebna edninska oblika interest se preneseno rabi v pomenih razlikuje se ter to je važno, pomembno. Na tej podlagi so se v vseh modernih jezikih razvili izrazi za pojme deležnost, udeležba,

zadevnost in prizadetost, tako n. pr. v nemščini v obliki das Interesse, v francoščini l'interêt, v slovenščini interes, saj noben jezik ne premore lastne domače besede, ki bi nadomestila ves pomenski obseg tujke.

Enako je z izpeljanko interesent. Tudi zanjo ne premore ne slovenščina ne drugi jeziki polnovrednega domačega izraza. Ko nastane potreba, da napišemo besedo interesent, pogosto ne vemo, kakšne vrste je zadevni interes, ker nam bo to jasno šele, ko bo pravni položaj razjasnjen. Pa tudi tedaj, kadar od vsega začetka vemo, kakšen je strankin interes, ga bomo težko označili z dobro domačo besedo. Na voljo so nam zgolj prisiljene novinke ali pa niti te ne. Subst. koristnik beremo čedalje pogosteje, toda nadomestilo termina interesent to ni. Podobnih izpeljank, ki bi se naslanjale na subst. prid in zanimanje, pa sploh nimamo.

Skratka, tujki interes in interesent sta s svojimi sorodnicami vred izraza, ki sta slovenščini potrebna.

2. *Inozemski, zamejski, tuj.* Nekateri so mnenja, da je ruska izposojenka inozemski v slovenščini odveč, češ da nam popolnoma zadostuje naš domači pridevnik zamejski. Sklicujejo se na SP 1950, 889, kjer beremo pod geslom zaméjen, -jna, -o po Plet. II, 851 posneto pojasnilo, da gre pri tej besedi in izpeljankah iz nje za nekaj, kar je za mejo (zamejnik, zaméjniški, zaméjec, zamejski, zaméjstvo). Vendar nam že samostalnika zaméjnik in zaméjec povesta, da je treba razumeti to skupino besed v pomenu nečesa, kar je neposredno onkraj meje. Sosed gosposčine za mejo se je imenoval Zamejec, ker je mejilo njegovo kmečko posestvo na tla gosposčine. Cafov zamejaneec je po Pleteršniku der Anrainer einer Provinz, pokrajinski sosed. Pri izpeljankah, tvorjenih na osnovi samostalnika meja, gre z nekaj izjemami, ki ne sodijo semkaj, zmerom za tako imenovano Grenznachbarschaft, mejno sosedstvo. Medtem ko je torej zamejsko samo tisto, kar je takoj za mejo, pa je inozemsko vse, kar ni v naši državi*. Predlog *Pravnika* 1958, 463, naj se opustijo besede, tvorjene iz osnove inozem, in nadomestijo s tuj, tujina ipd., pa je prav tako nesprejemljiv, ker sta to dva pojma: tuj, fremd, peregrinus — inozemski, ausländisch, externus. Z izgubo besed inozemski, inozemstvo, inozemec itd. bi se slovenski jezik osiromašil, stroka pa bi zgubila važen termin, ker bi se dva natančno diferencirana pojma po sili združila v eni besedi.

3. *Čin, stopnja, vrsta, red.* SP 1950, 129, je po pravici označil s križcem besedo čin s sorodnicami, kadar pomeni dejanje (junaški čin, činiti, činjenica, činovnik), toda glede na dejansko jezikovno stanje je vendar potrdil samostalniki činitelj ter dovolil rabo besede čin v pomenu stopnje (čin ministra). Pri tem pa gre pravzaprav za vprašanje, kako naj prevajamo nemški pravni termin der Rang. SP 1950, 669, je rešil stvar tako, da priporoča zanj tri izraze: čin, vrsta, red.

Subst. vrsta in red nista primerna. Obe besedi izražata druge, natančno določene pojme: vrsta pomeni die Reihe, ordo, red pa die Ordnung, po latinsko tudi ordo. Srbi so se odločili za tujko rang, ki jim je ljubša kakor čin (prim. Ristić-Kangrga, 1936, 1148, kjer beremo zanj rang, čin, položaj, (raz)red, vrsta). Ker ima rang v SP 1950 križec, nam ostane samo še hrvaški čin. Ivan Babnik ga je vpeljal v svoji *Pravni terminologiji*, 1894, 526 sl., in mu dodal lepo vrsto sestavljenk in rekel: ustanovitev čina, činovni razred, razdelba po činu, činovni spisek, činovni red, činovni razkaz, priznava činovnega reda, razvrstiti v red po činu. Babnikovo imenoslovje je prešlo tudi v splošne slovarje. Anton Bartel je potem ves zadevni pojmovni kompleks pravilno takole uredil: Ordnung = réd; Charge (Charakter) = čin; Würde = dostojanstvo; Grad = častna stopnja; Vorrang = prvenstvo, prvo mesto; ein Mann von Rang = mož imenitnega stanu; Rangbestimmung = določba dostojanstva, častne stopnje, ustanovitev čina; Rangklasse = činovni razred; Rangliste = činovni imenik; Rangsordnung = činovni red, dostojanstveni red, razredba. Spričo tega jasnega, dobrega in ustaljenega imenoslovnega stanja pa preseneča predlog *Pravnika* 1958, 60, naj se namesto besede čin uporablja stopnja.

Beseda stopnja, die Stufe, gradus; ne ustreza pojmu čin, der Rang, ker ima drug, natančno določen pomen, ki nima neposredne zveze s pojmom, ki o njem govorimo. Važni termin die Rangstufe, gradus loci (honoris), bi bil Slovencem neprevedljiv in odpravljen iz pravnega izrazoslovja, če bi se uresničil *Pravnikov* predlog. Zato pa bi raven slovenskega pravnega izrazoslovja zdrknila za okoli 100 let nazaj, saj bi ostala cela vrsta nepogrešljivih strokovnih izrazov pravnoorganizacijskega značaja brez ustreznega imenoslovnega nadomestila, to pa izrazov, ki so popolnoma udomačeni. Zaradi tega naj stvar ostane taka, kakor jo je rešil SP 150, 129 in 669.

* Op. uredništva: V vsakdanji knjižni slovenščini se rabi včasih zamejski, zamejstvo ipd. v pomenu inozemskega: doma in v zamejstvu.

4. *Predel, pokrajina*. Sledeč Pleteršniku II, 284, je potrdil SP 1950, 603, samostalnik predel kot izraz za oddelek v vlaklu, v hlevu ipd., toda označil ga je z zvezdico za ostale primere, če bi šlo za pomen pokrajine, kraja, okolice (najlepši "predeli naše domovine). Pomenoslovno gre za razloček med geografskim terminom regija, die Region, regio, ter občnim imenom pokrajina, die Gegend, locus. Pleteršnik se je lotil problema pod t. 4 takole: »die Region (geogr.) (Cigale v *Terminologiji*); die Gegend novo knjištvo; hs.« On in Anton Bartel sta zabeležila besedo v obliki gorski predel, das Scheideck, torej kot geografski termin.

Po Pleteršniku bi bil izraz predel dovoljen v zemljepisnem pomenu regija, v pomenu pokrajina pa ne, češ da je taka raba pod vplivom srbohrvaščine. Pri tej kritiki potemtakem ne gre, kot se navadno misli, za grajo izposojene besede, ampak za vprašanje, ali se sme geografski termin rabiti tudi kot občno ime.

Toda strokovni izraz predel ni potreben le zemljepisni vedi, temveč tudi zgodovini prava. Termin pravni predel je izraz, s katerim loči zgodovinar prava ozemlje, ki si je ohranilo svoj prvobitni domači red, od ozemelj, čez katera je zavladal zmagovalni gospodujoči razred. Govorec o pravnih predelih slovenskega ozemlja v srednjem veku, razlaga znanstvenik svojim bralcem jasno in natančno, da ima v mislih tiste nepofeudaljene slovenske pokrajine, ki so si ohranile svojo lastno ali — tako pravijo Nemci — nadanjo (bodenständig) pravno ureditev tudi še dlje časa pod fevdalci. Za poimenovanje takih neodvisnih predelov ne morejo priti v poštev občna imena kraj, pokrajina, območje, del ipd. Občno ime del je neustrezno zlasti zaradi tega, ker pri pravnih predelih ne gre za dele ozemelj, recimo za dele gospočin, ampak vselej za prava ozemlja, ki so bila po velikosti enaka pokrajinam ali celo deželam.

Besede, ki rabijo več strokovnim izrazom, postanejo često občna imena, če so nekateri primeri rabe že po naravi stvari same taki, da se ne ve, ali gre še za strokovno ali pa že za občno ime v splošni rabi. Kot takšno občno ime se nam predstavlja beseda predel v najnovejših spisih Antona Melika: Savinjski predel (*Štajerska s Prekmurjem*, 1957, 421 sl.), zgornji predeli Slovenije (*Posavska Slovenija*, 1959, 19) itd. Ni razloga, da ne bi smeli tako pisati tudi leposlovci.

Pravnik 1958, 388, se je čutil poklicanega, svetovati pravnikom, naj se ogibajo izraza predel, češ da je izposojen iz srbohrvaščine. Iz gornjega pa izhaja, da to ni z ničimer upravičeno.

5. *Razprava, obravnava*. Strokovni izraz razprava pomeni po SP 1950, 682, študijo (spis) ali pa obravnavo zadeve, vprašanja, na sodišču; glagol razpravljati pa isto kot obravnavati (preiskovati). Termin razprava je Plet. II, 299, označil za srbohrvatsko izposojenko, ki v tem jeziku pomeni die Abhandlung sowohl vor Gericht als auch in einer Schrift. Slovenski pravni pisci so se še pred Pleteršnikom odvrnili od domačega termina obravnava in njegovih izpeljank, ker je pomen termina razprava mnogo bolj splošen od termina obravnava, saj pomeni tudi plod funkcije (spis), ne pa zgolj dejavnosti, in tudi zato, ker se je v pravniških krogih utrdilo mnenje o funkcionalni razliki dveh pomenov. Medtem ko se nanaša pojem obravnavanja predvsem ali celo zgolj na uradni postopek pooblaščenega organa, pa zadeva pojem razpravljanja pravdopravno dejavnost vseh oseb, nastopajočih pred organom, ki je pooblaščen za postopek. Vrhu tega je morda prišel v poštev še moment, da je razprava obča slovanska beseda, medtem ko je obravnava slovenska posebnost. Ko se je konec prejšnjega stoletja ob vpeljavi takrat novega civilnopravdnega postopka pojavil novi nemški termin die mündliche Streitverhandlung, se Karel Strekelj kot urednik *Državnega zakonika* ni niti malo pomišljal nazvati ta postopek ustno sporno razpravo, ker je bil pomen postopka v nemškem izvorniku nedvomno prenesen od uradnega obravnavanja po starem na razpravno dejavnost pravnih strank. Izrazoslovni razvoj našega pravdoslovja je bil skratka takšen, da je izposojenka razprava domala spodrinila domačo obravnavo.

Nedavno so se pojavili jezikovni uredniki z nenadnim mnenjem, naj izposojeno razpravo kratko in malo nadomestimo z domačim terminom, ki da je po krivici zastavljen. Stanje našega zadevnega izrazoslovja se poluradno (Pravnik 1958, 463) predstavlja tako, da je strokovni izraz razprava via facti že nadomeščen s terminom obravnava v novih kazenskih predpisih in da zaradi tega ni upravičenega razloga, da bi v takih primerih še naprej trdovratno pisali razprava. Praksa pa je pokazala, da ta beseda nikakor ni omejena samo na kazensko področje. Piscu pričujočih izvajanj popravljajo uredniki termin razprava brez izjem v besedilih razprav, ki niso s področja kazenskega prava. Lahko se reče, da je termin razprava sploh prepovedan, tako da bi se morali v pravnem izrazoslovju držati samo besed, tvorjenih na osnovi samostalnika obravnava.

Naši priznani poznavalci pravnega izrazoslovja Ivan Babnik, Karel Štrekelj in Danilo Majaron, od leksikografov pa Cigale, Janežič in Caf (Plet. II, 399) ter celo Fran Levstik sam (razpráven in razpravílo), so enodušno potrdili besede, tvorjene na osnovi termina razprava, in to v njega najširšem pomenu, ne zgolj v pomenu spisa. V splošnih slovarjih se je to besedje utrdilo na tej podlagi tako, da je Anton Bartel za besedo verhandeln sicer še navedel oba glagola (razpravljati in obravnavati), toda za termina die Verhandlung in die Hauptverhandlung je zapisal samo razprava, glavna razprava, za termin die Tagsatzung pa razpravni dan (narok). (Se bo nadaljevalo.)

Dr. France Goršič

PREŽIHOVA ZNAČKA

Odkar se je pismenost splošno razširila, je tako: četudi znajo brati vsi, pritegne knjiga tega kar brž in ga ne spusti prav do konca, drugega zajame njen posebni čar mogoče šele za leti, medtem ko ostane tretjemu celo vse življenje bolj ali manj tuja in malo potrebna. Vzrokov za to je gotovo obilo — od čisto značajskih, osebnostnih potez vsakega posameznika pa preko primerne oziroma neprimerne, uspešne ali neuspešne vzgoje v mladih letih vse do takega ali drugačnega okolja in priložnosti v poznejšem življenju.

Navadno imamo za najbolj poklicano šolo, da bi zbudila učencem smisel in veselje za branje. Resnica je pa bila in je še dostikrat le ta, da je šola sicer dala mlademu človeku neke osnove za branje, a pot do knjige je našel večkrat izven in celo mimo nje.

Pogosto lahko odloči golo naključje. Koroški kmečki možak je popisal v svojih spominih, kako se je to zgodilo pri njem. Ko je končal tedanjo nemško šolo, je ves srečen zagnal knjige v kot v dobri veri, da se jih je za vselej odkrižal. Potem je zrasel že v postavnega fanta in takemu je nekoč med šaro prišla pod roke slovenska povest. Poskusil je malo za branjem, kar tako, ne zares, a ni in ni mu šlo, še tisto borno znanje mu je bilo precej izpuhtelo. Nejevoljen je knjigo odložil — pa drugi dan spet posegel po njej, ker je bil zaslutil mikavno vsebino. Zdaj se je vnel v njem pravi boj med pomanjkljivo bralno usposobljenostjo, ki mu je velevala, naj vse skupaj pusti, pa med slutnjo lepe zgodbe, ki ga je privlačevala. Zmagala je nazadnje le trdna volja po spoznanju neznanega vabljivega sveta in odtlej mu je knjiga redna spremljevalka.

Da ima prav knjiga lahko velik vpliv zlasti še na mladega človeka, je bilo znova in znova ugotovljeno. Za dobri vpliv se radi sklicujemo na izpovedi znamenitih mož, kakor sta recimo Maksim Gorki ali Prežihov Voranc, o slabem govore sodne kronike. Zato je skrb napredne družbe za pozitivni vpliv, se pravi za razširjanje dobre knjige, zelo razumljiva. Seveda pa je knjiga zlasti še danes samo eden izmed številnih činiteljev, ki množično sooblikujejo človeško zavest. Znani močni tekmeč ji je postal n. pr. film, ki je zaradi svojih posebnih lastnosti pri nekaterih starostnih stopnjah in slojih prebivalstva že dosegel prevlado. Najbrž pa še zmeraj drži, da so vtisi prebranega dela sorazmerno silnejši in trajnejši, vplivna moč zato večja.

Ker je naša šola eden od pomembnih oblikovalcev socialistični družbeni zamisli ustrezno vsestransko in skladno razvite osebnosti, posveča veliko skrb seveda tudi pravemu odnosu mladine do knjige. Že sam učni načrt za slovenski jezik ji nalaga to dolžnost in poleg že ustaljenih metod daje pobudo še za nove načine. Ker pa je neobvezno navadno privlačnejše od obveznega, je treba misliti tudi na take oblike.

Prav zato smo se slavisti v koroškem kotu odločili za pri nas nov poskus, kako še posebej približati dobro knjigo mladim ljudem, med njimi tudi tistim, ki so morda bolj dovtetni za zunanjo spodbudo. Tako se je rodila zamisel PREŽIHOVE ZNAČKE. Če podeljujemo posebne značke kot priznanje za prizadevnost in uspehe dobrim športnikom, planincem, pionirjem in drugim, zakaj jih ne bi uvedli tudi kot priznanje mladini za spoznavanje dobrega leposlovja? Udelajmo neizkušenim začetek poti tudi s takim prijemom, dalje bodo stopali potem že sami in samostojno.

Gre torej za plemenito kulturno tekmovanje mladine z vrstniki in s samim seboj, na zunaj kronano z osvojenjo značko, na znotraj z obogatenim in izpopolnjenim osebnim profilom.

Značko smo imenovali po Prežihovem Vorancu iz dveh razlogov: ker je pisatelj tukajšnji rojak in ker se uvršča med največje naše sodobne pisatelje. Prav na tem pa je poudarek zamisli — na dobrih sodobnih slovenskih leposlovnih delih, ob katerih naj bi se mladini zbudil smisel za poglobljeno in kritično branje, izostrila sposobnost za pravilno vrednotenje, razvijala estetska in etična čustva, zlasti ljubezen do sociali-

stične domovine, do delovnih ljudi in razumevanje za njih boj — vse to kot krepka opora pri njihovi osebni rasti.

Tekmovanje za Prežihovo značko zajema štiri občine treh dolin, kolikor obsega naš slavistični aktiv: ravenško v Mežiški, ki je pokrovitelj, radeljsko v Dravski, slovenjegraško v Mislinjski in dravograjsko v stičišču. Vsi ti ljudski odbori so obljubili potrebna denarna sredstva in jih večidel tudi že nakazali.

Za pravilnik in izbor literarnih del ter druga organizacijska vprašanja skrbi poseben odbor. Spisek določenih knjig ima enoletno veljavo in se izpopolnjuje s sodobnimi deli.

Za značko se lahko poteguje mladina od 9. do 19. leta, po starosti razdeljena na štiri stopnje: od 3. do 5. razreda za bronasto, od 6. do 8. za patinirano srebrno, 1. in 2. letnik gimnazije ali druge srednje (strokovne) šole za srebrno in 3. in 4. letnik za zlato.

Najmlajši preberijo po pet določenih del, na drugi stopnji sedem, ostali po deset. Zmeraj je vmes vsaj eno Prežihovo. Ob nekaterih delih si je treba delati zapiske o vsebini, misli, osebah, jeziku, slogu, pisatelju — odvisno seveda od stopnje — in jih nato predložiti.

Preizkus prijavitelcev se opravi v obliki pogovora o prebranih knjigah pred posebno komisijo na šoli, v kateri sodelujejo poleg učiteljev (pogovor vodi učitelj slovenščine) še predstavniki šolskega odbora in družbenih organizacij. O poteku se piše zapisnik, ki se obenem z zapiski učencev shrani v šolskem arhivu. Po uspešno opravljeni javni skušnji prejmejo kandidati izkaznico in ustrezno značko v obliki kovinskega kvadratka s Prežihovim portretom (osnutek akad. slikarja Karla Pečka). Značke se podeljujejo praviloma na dan Vorančeve smrti 18. februarja, in to slovesno. Imena nosilcev se vpišejo v šolsko kroniko in po možnosti objavijo v krajevnem časopisu.

Letošnja prva podelitev je bila zaradi kratkega pripravljalnega časa izjemno šele proti koncu šolskega leta. V šestih krajih od Črne na Koroškem do Ribnice na Pohorju je bilo na osmih šolah izdanih 83 značk, in sicer 39 bronastih, 43 patiniranih srebrnih in ena zlata. Vsak kraj je po svoje hotel poudariti lepi dogodek. Tako so Prevaljčani za to priložnost posebej povabili pisatelja Franceta Bevka, ki jih je res obiskal (obisk je imel še na dolgu) in zapustil v mladih srcih nepozabno doživetje, Črnjani so podelitev vključili v široko zasnovani pionirski teden, a Ravenčani so po proslavi za lep spomin obiskali Prežihovino.

Če tehtamo in cenimo uspeh po prvih izkušnjah, lahko rečemo, da je razveseljivo, čeprav v nekaterih krajih in na nekaterih šolah še ni steklo. Pomembno vlogo ima seveda tudi zavzetost ali nezavzetost učiteljev, ki naj spodbujajo in vodijo učence. Razumljivo je, da je bilo sprva prijavitelcev precej več kot na koncu odlikovancev, a tudi med odpadlimi je bilo še dosti resnih kandidatov, ki so omagali morebiti bolj zaradi premajhne podpore. Takim bo treba v prihodnje posvetiti vso skrb.

Pri skušnjah se je pokazalo, da so učenci vzeli tekmovanje presenetljivo zrelo in pretehtano ter se dobro pripravili. Rahla bojazen pred težnjo po zgolj zunanjem učinku — osvojeni znački — se je umaknila, saj smo videli, da je nekateri iz skromnosti niti nočejo javno nositi, čeprav so si priznanje pošteno zaslužili. Posebno spodbudno je, da smo razgibali celo marsikatero starše in tako dosegli tesnejše sodelovanje.

Povsem naravno je seveda, da so se ob tem prvem poskusu pokazale tudi nekatere težave in nepopolnosti. Najhujše je bilo pomanjkanje zadostnega števila knjig, ki jih kljub najboljši volji ni bilo mogoče vedno dobiti, kar je ustavilo marsikaterega učenca. To smo upoštevali pri pretresu izbora za novo leto in zato nekatera dela zamenjali, a tudi sicer vnesli v sezname nekaj sprememb. Nadalje je bilo treba skriti obseg zapisikov, ki so se prej zahtevali za vsa dela, česar so se ustrašili zlasti na zahtevnejši višji stopnji. Da ne bi s togostjo preveč zavrli zagona v mladem človeku, smo v izpopolnjeni pravilnik vključili člen, ki dopušča nosilcu značke osvojitve naslednje stopnje že leto dni pred starostnim rokom. Prav tako smo, ker z nepopolnih osnovnih šol ni bilo prijavitelcev, določili, da so skušnje lahko tudi samostojno na teh šolah ob prisotnosti člana osrednjega odbora.

Kakor bo nadaljnji potek tekmovanja gotovo prinesel še kako potrebo po spremembah in dopolnitvah, lahko vendar ugotovimo, da so temelji trdno pozidani. Mlada srca naših treh dolin so se zagrela v plemeniti tekmi in plamen v njih zlepa ne bo ugasnil. A Prežihova značka je zbudila zanimanje in priznanje tudi izven našega območja in že so z marsikake strani izrazili željo, da bi se nam pridružili.

Četudi so si predvsem naši slavisti s to novo akcijo naložili novo breme in odgovornost, so ob spodbudnih klicah in rasti lepe zamisli žrtve brž pozabljene.

Stanko Kotnik

BIBLIOGRAFIJA SLOVENSKEGA JEZIKOSLOVJA ZA LETO 1960

I. SPLOŠNO

- Bezljaj France*: O nalogah slovenistike. — Slavistična revija XII/1959-60 št. 1—4 str. 95—103.
Résumé. — Predavanje na slavističnem kongresu v Zagrebu septembra 1959.
- Gedrih Igor*: Beseda o slavističnem zborovanju v Piranu. — Prosvetni delavec X/1960 (26. X.) št. 17.
- Jezik* — literatura — šola. — Naši razgledi IX/1960 (15. X.) št. 19 str. 445—449.
Izjave, ki so jih dali slavisti ob zborovanju v Piranu: Štefan Barbarič, France Bernik, Alfonz Gspan, Bruno Hartman, Marija Jamar, Bistrica Mirkulovska, Boris Paternu, Fran Petre, Dušan Pirjevec, Breda Pogorelec, Miloš Poljanšek, Janez Rotar, Mirko Rupel, Jože Šifrer, Ivan Tominec, Boris Urbančič, Franc Zdravec.
- (Kališnik Štefan) -kn*: Sadovi organiziranega dela. Razgovor po piranskem zborovanju. — Delo II/1960 (30. X.) št. 298 str. 6.
- Kreft Bratko*: Naloge in skrbi slavistov. Govor in post scriptum. — Naši razgledi IX/1960 (15. X.) št. 19 str. 433—434.
Ob zborovanju slavistov v Piranu.
- Pirjevec Dušan*: Slavistično zborovanje. — Naša sodobnost VIII/1960 št. 12 str. 1122—1124.
O zborovanju v Piranu.
- Ugotovitve in sklepi zborovanja slovenskih slavistov v Piranu od 1. do 6. oktobra 1960*. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 3 str. 109—111. Objavlja tudi Prosvetni delavec X/1960 (9. XI.) št. 18; Sodobna pedagogika XI/1960 št. 7—8 str. 225—227.
- Zasedanje Mednarodnega slavističnega komiteja v Sofiji*. — Delo II/1960 (23. XI.) št. 321 str. 6.

II. SLOVANSKI JEZIKI

- Ivić Pavle*: Akademik Aleksandar Belić. — Naši razgledi IX/1960, str. 109.
- Jakopin Franc*: Slovar k Slovu o polku Igoreve. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 3 str. 107—108.
O slovarju, ki ga pripravlja Sovjetska akademija znanosti.
- Lekić Danilo*: Ob izidu pravopisa srbskohrvatskega knjižnega jezika. — Prosvetni delavec X/1960 (12. X.) št. 16.
- Mirkulovska B(istrica)*: Skrb za makedonski knjižni jezik. — Naši razgledi IX/1960 (12. XI.) št. 21 str. 502.
- Orožen Martina*: Hrvatski časopis »Jezik«. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 8 str. 250—251.
- P. S.*: Ob novem pravopisu srbskohrvatskega jezika. — Delo II/1960 (4. X.) št. 272 str. 6.
- Smolej V(iktor)*: Slovar slovaškega jezika. — Naši razgledi IX/1960 (9. VII.) št. 13 str. 319—320.

III. SLOVENSKI JEZIK

1. Besedotvorje, etimologija, slovarji, dialekti

- Bajec Anton*: Italijansko-slovenski slovar. Sestavila Anton Bajec in Pavle Kalan. Druga izdaja. Ljubljana 1960, 798 + (II) str.

- Bezljaj France*: Deux mots slovènes. Sofija 1960. Str. 119—121.
- P. o. iz: Balkansko ezikoznanje — Linguistique balkanique II.
- Dialektični arhaizmi. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 1 str. 31—32.
Etimologija besed: intrten, golmeš.
- Die krainerische Dombassen. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 6 str. 192.
Etimologija besede Dombas, sh. tumbas.
- Dragutin Simonović, Botanički rečnik. Srpska akademija nauka. Posebna izdanja, knjiga CCCXVIII, Institut za srpskohrvatski jezik, knjiga 3; Beograd 1959. — Slavistična revija XII/1950-60 št. 1—4 str. 296—302.
- Eberhard Kranzmayer, Ortsnamenbuch von Kärnten. I. Siedlungsgeschichte Kärntens von der Urzeit bis zur Gegenwart im Spiegel der Namen. II. Alphabetisches kärntner Siedlungsnamenbuch. — Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie. Band L, LI. Herausgegeben vom Geschichtsverein für Kärnten. Klagenfurt 1956—1958. — Slavistična revija XII/1959-60 št. 1—4 str. 287—293.
- Etimološki doneski. — Slavistična revija XII/1959-60 št. 1—4 str. 224—229. Résumé. — Etimologija besed: bramor (mramor); leca = napitnina; olik in olih = = nalašč, navkljub.
- Nekaj problemov iz ribjih imen. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 6 str. 170—175.
- Nekaj rastlinskih imen. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 1 str. 28—29.
- Nekaj zanimivih besed. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 8 str. 256.
Etimologija besed: jana, morak, puran, dutka, dolž.
- O etimologijah in etimologiziranju. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 4 str. 101—104.
- Pomenska kategorija »gozd« v slovenščini. — Slavistična revija XII/1959-60 št. 1—4 str. 114—130.
Résumé.
- Slovenska imena gob. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 3 str. 104—107.
- Vas in selo v slovenski onomastiki. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 7 str. 204—207.
- Vloga kalkov v slovenščini. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 5 str. 140—143.
- Blaznik Pavle*: Odkod priimek Tavčar? — Geografski vestnik XXXII/1960 str. 27—31.
Zusammenfassung: Wovon der Name »Tavčar«?
- Č(ernetič) S(ilvester)*: Jezikovni kotiček. — Varilna tehnika IX/1960 št. 3 str. 95.
— Simpozij tehniške besede. — Varilna tehnika IX/1960 št. 4 str. 121—122.
- (Černigoj Boris)*: Slovenska strojniška terminologija. — Strojniški vestnik VI/1960 št. 6 str. 187—188.
- Čop Bojan*: Etyma balto-slavica III. Ljubljana 1960. 33 str. (Zbornik filozofske fakultete III/3.)
— Etyma balto-slavica IV. — Slavistična revija XII/1959-60 št. 1—4 str. 170 do 193.
Résumé.
- Dimnik Stanko*: Gorsko ime Kuk odkriva zgodovino. — Planinski vestnik XVI/1960 št. 5 str. 208—217.
- Dolenc Janez*: Blegaš ali Blegoš? — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 1 str. 32.
— Še o rodbinskem imenu Tavčar. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 1 str. 32.
- Godina Drago*: Jezikovne posebnosti »terščine« dediščina praslovanskega jezika. — Primorski dnevnik XVI/1960 (12. V.) št. 114.
- Gradišnik Janez*: Nova izdaja angleško-hrvatskega slovarja. — Naši razgledi IX/1960 (6. VIII.) št. 15 str. 358.

- Gradivo* za strokovni slovar. — Gozdarski vestnik XVIII/1960 št. 1—2 str. 59—64, št. 3—4 str. 123—128, št. 5 str. 158—160, št. 6 str. 187—192, št. 7—8 str. 251 do 256, št. 9—10 str. 319—322.
- Ilešič Svetozar*: Še o »planini« in »gori«. — Planinski vestnik XVI/1960 št. 3 str. 105—111.
- Jenko Jože*: Prvo slovensko imenovanje vlakov in vlečnih strojev. — Železniški vestnik XIV/1960 št. 1 str. 31.
- Kališnik Štefan*: Slovenščina je vsaj toliko sposobna kot drugi jeziki... S simpozija slovenske tehniške besede. — Delo II/1960 (17. XI.) št. 315 str. 6.
- Kallay J(uraj)*: Nomenklatura o žariščnem nauku. — Zobozdravstveni vestnik XV/1960 št. 1—3 str. 95—96.
- Kobe Peter*: Pravna terminologija v publicistiki... — Naši razgledi IX/1960 (12. XI.) št. 21 str. 491.
- Kolarič Rudolf*: Sloven. in kajk. purga — purga. (Beograd 1960.) Str. 359—362.
P. o. iz: Južnoslovenski filolog XXIV/1959-60.
— Slovenska dialektologija. (Beograd 1960.) Str. 213—224.
P. o. iz: Južnoslovenski filolog XXIV/1959-60.
- Ludvik Dušan*: Od kod bore, borjač, gir? — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 8 str. 254—255.
- Miklavžič Jože*: Gozdarsko strokovno izrazoslovje. (Uvodna beseda v anketo o gozdarskem izrazju.) — Gozdarski vestnik XVIII/1960 št. 1—2 str. 13—15.
- Mlakar France*: Kotiček elektrotehniškega izrazja. — Elektrotehniški vestnik XXVIII/1960 št. 1—2 str. 31—32, št. 3—5 str. 69—70, št. 11 str. 226.
Nadaljevanje iz lefa 1959.
— Mi in pravilna tehniška beseda. — Iskra VI/1960 št. 9 str. 177.
- N(ovšak) F(rance)*: Slovenski slovar nastaja. Z obiska v Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. — Delo II/1960 (6. XI.) št. 304 str. 7.
- Nučič Črt*: Ob stoletnici slovenske kemijske besede. — Proteus XXIII/1960-61 št. 3 str. 65—70.
- Orožen Martina*: Nekaj zanimivosti iz jezika rudarjev. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 7 str. 219—222.
- Pavlica Josip*: Frazološki slovar v petih jezikih. — Rječnik slovenačkih, hrvatskosrpskih, latinskih, njemačkih, francuskih i engleskih fraza. Sestavil Josip Pavlica. Ljubljana 1960. (II) + 686 str.
Ocena: S. Suhadolnik, Jezik in slovstvo 1960-61, str. 200—205.
- Pretnar J.-Kotnik J.*: Francosko-slovenski slovar. (IV. izdaja.) Ljubljana 1960. VIII + 784 str.
- Rigler Jakob*: Akcentski tip kólo v južni notranjščini. — Slavistična revija XII/1959-60 št. 1—4 str. 283—285.
— Glasoslovni razvoj predlogov in predpon na, za, nad. — Slavistična revija XII/1959-60 št. 1—4 str. 230—238.
Résumé.
— Zanimiv morfološki pojav. — Slavistična revija XII/1959-60 št. 1—4 str. O razširitvi končnice -ó iz 3. os. pl. v ostale osebe (kot nekaj tematični vokal). 285—286.
- Slovenski elektrotehniški slovar*. Skupina 15. Stikalne plošče in aparati. Priredila terminološka komisija Elektrotehniškega društva s soglasjem tehniške sekcije Terminološke komisije SAZU. Ljubljana 1960. 77 + (II) str.
- Struna Albert*: O prvem simpoziju slovenske tehniške besede. — Strojniški vestnik VI/1960 št. 6 str. 187.

- (Struna Lavoslav) Is*: Utrinki z dela tehniške sekcije Terminološke komisije pri SAZU. — Strojniški vestnik VI/1960 št. 6. str. 188.
- Suhadolnik Stane*: Cigaletov besednjak. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 8 str. 225—230.
- Sušnik Tone*: »Skus shena ragla mi jesti na da...« Od prvega pisanega pričevanja do današnjega govora na Prevaljah in Ravnah. — Koroški fužinar X/1960 (1. V.) št. 4—6 str. 14—17.
- Šašel Josip*: Nekatera koroška geografska imena. — Geografski vestnik XXXII/1960 str. 259—263.
Résumé: Quelques noms des lieux en Carinthie slovène.
- Škerlj Ružena*: Angleško-slovenski slovar. Peta (izpopolnjena) izdaja. Ljubljana 1960. 812 str.
Ocena: F. Lužnik, Naši razgledi 1961, 174—175.
- Š(olar) J(akob)*: Sestave s -pis in -pisje. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 4 str. 126—128.
- Š(ömen) B(ranko)*: O tehniški besedi. — Mladina XVIII/1960 (17. XI.) št. 46.
- Vodušek Božo*: Poročilo o delu za veliki slovenski besednjak. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 2 str. 76—78.
- (Vogrinc France)*: Jezikovni kotiček. — Pravnik XV/1960 št. 3—4 str. 206—208.
- Žerjav Albert*: Poglavlje o besednem poudarku. — Sodobna pedagogika XI/1960 št. 7—8 str. 200—210.

2. Slovenski knjižni jezik (fonetika, pravopis, pravorečje, historična in opisna slovnica, metodika pouka)

- Bajec Anton*: Kakšen bi bil idealni slovenski knjižni jezik. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 3 str. 91—96.
— O purizmu in puristih. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 5 str. 129—134.
- Bezljaj France*: Osnove fonetike. Ljubljana 1960. (I) + 76 str.
- Goršič Francè*: Še enkrat: odgovarjati — ustrezati. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 5 str. 156—157.
- Grabnar Boris*: Slovenščina za tujce. — Naši razgledi IX/1960 (29. X.) št. 20 str. 472.
O potrebi učne knjige slovenskega jezika za tujce.
- Gradišnik Janez*: Nadalje o tujih lastnih imenih. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 4 str. 125—126.
— Več vidijo oči od očesa. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 5 str. 155.
O rabi besed spodobnost, dostojnost, mimo (= razen).
— Vsakemu svoje. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 4 str. 128.
O rabi zaimka svoj in njegov v podobnih zvezah.
- Hajnsšek Milena*: Historični infinitiv v slovenščini. — Slavistična revija XII/1959-60 št. 1—4 str. 268—271.
- Hartman Bruno*: Jezik v gledališču. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 3 str. 96—99.
— Prispevek k razpravljanju o pogovornem jeziku. — Gledališki list SNG Maribor XV/1960-61 št. 4—5 str. 82—84.
- Jakopin Franc*: Raba pogojnih veznikov. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 1 str. 5—8.
- (Kališnik Štefan) -kn*: Kako bi danes pisal Trubar? S slavističnega zborovanja v Piranu. — Delo II/1960 (16. X.) št. 284 str. 6.
O predavanju A. Bajca na zborovanju slavistov v Piranu.

- Kotnik Stanko:** Gordijski voz. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 6 str. 192.
- Legiša L(ino):** Besede in oblike. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 1 str. 29—30.
Pripombe k Urbančičevi oceni Grünovega prevoda Vicki Baumove Pazite se srn. O rabi veznikov a in ali; zastran in zaradi; bojo, vejo, grejo.
- Mahníč Joža:** Okrog Prešernove Vrbe. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 5 str. 153—154.
O rabi predlogov v zvezi z imenom Vrba; o izpeljankah iz imena Vrba.
- Makarovič Ado:** Konzerva ali konserva. — Naš glas II/1960 št. 4 str. 17—19.
— Poglavlje o slovenskih filetih. — Naš glas II/1960 št. 2—3 str. 13—14.
— Še enkrat in zadnjič lov na ulov. — Naš glas II/1960 št. 6 str. 26—27.
- Sovrè Anton:** V kozji rog ugnati in še kaj. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 6 str. 181—182.
- Stanek Leopold:** Novejše »cvetke« s sosedovega vrta. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 8 str. 254.
O besednih zvezah posnetih po srbskem in hrvatskem jeziku.
- Šifrer Jože:** Nekaj o pouku slovenskega jezika na TSS. V: Bilten Tehniške šole metalurške stroke Jesenice. Jesenice 1960.
- Šolar Jakob:** Kazalni ali osebni zaimek? — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 7 str. 224.
O stavčni funkciji osebnih zaimkov, posebej zaimkov onà, oné, onegà itd.
— O izgovoru lj in nj. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 5 str. 158—160.
— Vsakemu svoje. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 7 str. 253.
O stalnih rečenicah. Pripombe h Gradišnikovim izvajanjem o istem vprašanju.
- Tominec Ivan:** Dvomiti, prepričan biti v kaj. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 4 str. 128.
— Predmet, odvisen od nedoločnika. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 8 str. 255—256.
- Toporišič Jože:** Deljenje besed v slovenščini. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 4 str. 109—112.
— O aspektnih premenah v slovenskem knjižnem jeziku. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 7 str. 198—204.
— Probleme der slovenischen Schriftsprache. Copenhagen 1960, str. 53—74.
P. o. iz: Scando-slavica VI/1960.
- Urbančič Boris:** Besede in oblike. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 8 str. 244—246.
Jezikovni pretres Grünovega prevoda: Vicki Baum, Pazite se srn.
— Bojo, vejo... — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 1 str. 30—31.
— K predlogu o deljenju besed. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 4 str. 113—115.
— Maskulinizacija nevter pri imenih za živa bitja. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 6 str. 185—186.
— Nekaj pripomb k pridevniškemu stopnjevanju. — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 5 str. 157—158.
— O kriterijih pravilnosti v knjižni slovenščini. — Jezik in slovstvo VI/1960-61 št. 3 str. 81—87.
- Vršnik Jože:** Olševa. — Planinski vestnik XVI/1960 št. 2 str. 55—57.
- Zamejski Slovenec:** »Gvaj, gvaj, Maža!« — Jezik in slovstvo V/1959-60 št. 5 str. 152—153.
O podjunskem narečju.

Janez Logar

CENJENE NAROČNIKE PROSIMO, DA NAKAŽEJO NAROČNINO DIN 700
ZA VII. LETNIK JEZIKA IN SLOVSTVA NA NAŠ TEKOČI RAČUN PRI
NARODNI BANKI 600-11-625-80 LJUBLJANA

